

ROMAN DUDA (Wrocław)

Emigracja matematyków z ziem polskich¹

1. Wstęp. W średniowieczu spragniony nauki młody człowiek musiał wędrować w poszukiwaniu mistrzów, ich nauczanie i bezpośredni kontakt z nimi były bowiem podstawowym, a często i jedynym źródłem wiedzy. Książki były nadzwyczaj rzadkie i trudno dostępne, miejsc zaś, w których mistrzowie nauczali, było niewiele. Równie naturalne i powszechne były wędrowniki samych mistrzów, czemu sprzyjała jednolita struktura uniwersytetów (mistrz miał wszędzie te same uprawnienia i te same spotykały go oczekiwania) oraz powszechność łaciny, którą posługiwano się na co dzień, podczas gdy kształtujące się języki narodowe pozostawały jeszcze w cieniu.

Wędrowano więc i z Polski, przede wszystkim na uniwersytety włoskie, ale także austriackie, francuskie i inne, po studiach jednak z reguły wracano, a ci, którzy sami zostawali mistrzami, przyjmowali ich obyczaje i tryb życia, czyli wędrowali. Nikogo więc nie dziwił WITELON ze Śląska (ok. 1230 – ok. 1280), który obyczajem ówczesnych elit intelektualnych nigdzie długo miej-

¹ Taki był tytuł referatu, jaki z inicjatywy prof. dr hab. Ireny Stasiewicz-Jasiukowej, przewodniczącej Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN, wygłosiłem parę lat temu na posiedzeniu tego Komitetu. W wyniku dyskusji, jaka się wówczas rozwinęła, postanowiłem referat uzupełnić i rozszerzyć, nadając mu jednocześnie postać artykułu. Pragnę wyrazić serdeczne podziękowanie inicjatorce i ówczesnym dyskutantom, a także wielu kolegom-matematykom, którzy później czytali kolejne wersje tego artykułu i przekazywali mi swoje uwagi. Nie sposób wymienić wszystkich, nie mogę jednak nie wspomnieć przynajmniej tych, którym zawdzięczam szczególnie wiele. Są to: Lech Górniewicz, Andrzej Granas, Bogusław Hajduk, Andrzej Krzywicki, Andrzej Mąkowski, Tadeusz Nadziejka, Władysław Narkiewicz, Andrzej Pelczar, Zdzisław Pogoda, Jan Rempała, Andrzej Schinzel, Zbigniew Semadeni, Krzysztof Tabisz, Aleksander Weron, Wojbor A. Woczyński, Waclaw Zawadowski.

Przy omawianych w artykule nazwiskach starałem się podać najważniejsze pozycje biograficzne.

Wykaz skrótów cytowanych źródeł znajduje się na końcu artykułu.

sca nie zagrzewał², czy Marcin BYLICA (ok. 1434–1493), który niemal całe swoje dorosłe życie spędził we Włoszech i na Węgrzech jako profesor uniwersytetów w Bolonii i Budzie oraz nadworny astrolog kardynałów rzymskich i królów węgierskich³. Po studiach w Krakowie i na uniwersytetach włoskich powrócił natomiast do kraju Mikołaj KOPERNIK (1473–1543) i na Warmii, w cieniu fromborskiej katedry napisał swoje wielkie dzieło⁴.

Takie wędrówki w tamtych czasach, to jeszcze nie emigracja i nie takimi wędrówkami i czasami ten artykuł się zajmuje. Chodzi w nim o wyjazdy o innym charakterze i w czasach późniejszych. Nie podejmując próby ściślejszego określenia zjawiska emigracji, w tym artykule przez emigrację będziemy rozumieć opuszczenie ziem rodzinnych i osiedlenie się w środowisku obcym językowo i kulturowo, na pobyt czasowy lub stały, z perspektywą pozostania na bardzo długo lub nawet na całe życie. W okresie poprzedzającym upadek Polski w 1795 r. emigrantów w takim rozumieniu właściwie nie było, jedynie jezuita i misjonarz Jan Mikołaj SMOGULECKI (1610–1656) uczył Chińczyków europejskiej matematyki⁵.

Takie czasy nastąpiły po upadku Rzeczypospolitej Szlacheckiej. Niewątpliwymi emigrantami byli już zarówno ci, którzy po Powstaniu Listopadowym czy Styczniowym wyjeżdżali z Polski na Zachód, często przy tym tracąc majątki i nie mając nadziei powrotu, jak i ci, którzy urodzili się w ziemiańskich domach na Ukrainie czy innych ziemiach kresowych dawnej Rzeczypospolitej i zachowując kontakt z polskością studiowali na rosyjskich uniwersytetach, a potem w głębi imperium rosyjskiego podejmowali pracę. Zarówno ci, którzy w latach II RP nie widzieli dla siebie dobrych perspektyw w kraju, jak i ci, już za czasów PRL, którzy z różnych powodów decydowali się na „niepowroty”. Przyczyny bywały tak różne, jak różne były koleje polityczne kraju i różne osobiste motywacje. Wyjazdy takie miały jednak tę cechę wspólną, że zawsze było to przechodzenie w inne od rodzimego, obce środowisko, kraj zaś i jego sprawy pozostawały daleko. Wielonarodowość Rzeczypospolitej, a także napływ obcych w czasach zaborów i późniejszych sprawiły, że wśród emigrujących byli także ludzie, którzy do szczególnych związków z polskością się nie poczuli i za własny przyjmowali raczej późniejszy kraj

² WEP, SBMP 4, NEP. Na uwagę zasługują publikacje: A. Birkenmajer, *Witelo najdawniejszy śląski uczony*, Katowice 1936; K. Wojciechowski, *Wstępna ocena merytorycznej treści I księgi „Optyki” Witelona*, *Wiadom. Mat.* 11 (1969–1970), s. 235–246; J. Burchardt, *Witelo, pierwszy polski przyrodnik, matematyk i filozof*, *Kwart. Hist. Nauki i Techniki* 1 (1975).

³ PSB 3, WEP, SBMP, NEP, WE.

⁴ WEP, NEP, PSB, WE. Z licznych źródeł wymienimy: L.A. Birkenmajer, *Mikołaj Kopernik jako uczony, twórca i obywatel*, Kraków 1923; M. Biskup, J. Dobrzycki, *Mikołaj Kopernik, uczony i obywatel*, Warszawa 1972; E. Rybka, P. Rybka, *Kopernik, człowiek i myśl*, Warszawa 1972.

⁵ WM I 22 (1918), SBMP.

osiedlenia. Ale i oni przez jakiś czas podlegali wpływom kultury polskiej, co niewątpliwie jakiś wpływ na nich miało.

Nie chcąc i nie mogąc omawiać zjawiska emigracji matematyków z ziem polskich *in abstracto*, skupimy w tym artykule uwagę na przykładach osobowych, starając się, by podane niżej zestawienia nazwisk były możliwie kompletne. Oczywiście takie nie będą, bo chociaż artykuł opiera się na materiałach od dawna gromadzonych, to jednak niewątpliwie są w nim spore luki i nieścisłości, zwłaszcza w doborze i charakterystyce cytowanych osób. Niejednokrotnie trudno też było orzec, czy dany pobyt za granicą uznać za emigrację czy nie. Co więcej, podane niżej zestawienia objęły także i tych, którzy wrócili do kraju (bo to również ważne zjawisko), a ściślej, których pobyt za granicą nosił znamiona emigracji, ale którzy wrócili z chwilą pojawienia się takiej możliwości (wypracowali sobie emeryturę, w Polsce zmieniły się warunki polityczne itp.). Artykuł jest więc zarówno świadectwem wiedzy, jaką autor na ten temat posiada, jak i jego subiektywnych odczuć.

Mimo przytoczenia poniżej wielu nazwisk nie będzie żadnych indywidualnych ocen decyzji wyjazdu, choć czasem narzucają się one same (inna jest sytuacja człowieka, który uciekał w obawie przed utratą życia, a inna działacza rządzącej partii komunistycznej, który skorzystał ze sposobnej okazji, by wieść lepsze życie na Zachodzie). Niektórzy z wyjeżdżających, zwłaszcza w ostatnim półwieczu, nie uważali się zresztą za emigrantów, a bywało także i tak, że z niechęcią przyznawali się potem do polskiego pochodzenia. Czasem przyczyną mógł być słaby związek z kulturą polską, czasem przeżycia tak dramatyczne, że chcieli się od nich uwolnić na zawsze, a czasem czuli się po prostu „obywatelami świata” i miejsce osiedlenia poza Polską było im w zasadzie obojętne. Panorama ludzkich losów jest tu wyjątkowa i może stanowić przejmujący materiał biograficzno-literacki.

Emigracja uczonych polskich rysuje się zatem jako zjawisko związane przede wszystkim z politycznymi losami kraju. Wymiar społeczny zjawisko to uzyskało pod koniec XVIII wieku, wraz z utratą niepodległości i trwało dwa wieki, XIX i XX, ze zmiennym zresztą nasileniem. Przedmiotem niniejszego artykułu będzie więc przede wszystkim emigracja matematyków z ziem polskich w latach 1795–1989, kiedy to opuszczenie kraju oznaczało często zasadniczą zmianę statusu, nieraz bez możliwości powrotu. W wielu przypadkach było to zrywanie istotnych więzi z rodzimym środowiskiem, przymusowe wyobcowanie, niemal jak banicja, choć nieraz z własnej woli wybierana. Przejmująco towarzyszące temu uczucia opisywali nasi wielcy poeci romantyczni, dzielący losy wielkiej XIX-wiecznej emigracji.

Artykuł niniejszy jest pierwszą, jak się wydaje, próbą dokładniejszego opisu zjawiska emigracji matematyków⁶, której skutki polskie środowisko

⁶ Ukazał się krótki artykuł: B. Miś, „Jak liczyć matematyków?”, *Polityka* nr 43 (2424) z 25 października 2003 r.

matematyczne boleśnie odczuwało, ale o której w PRL nie można było mówić publicznie, przede wszystkim z powodów politycznych. Teraz, kiedy te powody już nie istnieją, pora na uświadomienie sobie skali zjawiska emigracji matematyków, a w konsekwencji także jego skutków dla kultury matematycznej w Polsce i dla matematyki na świecie, w szczególności zaś wielkości osobowego wkładu ziem polskich w rozwój matematyki w innych krajach.

Po 1989 r. sytuacja wraca do normalności i staje się podobna do innych krajów rozwiniętych. Społeczność naukowa jest dzisiaj globalna i międzynarodowa, mówi jednym językiem (w przeszłości łaciną, dziś angielskim), uznaje te same standardy, a jedną z jej cech charakterystycznych jest duża mobilność. Wyjazd z kraju jest obecnie łatwy i nie musi oznaczać opuszczenia go na zawsze, a w tej sytuacji wyróżnianie w postaci osobnej kategorii tych pracowników nauki (w szczególności matematyków), którzy zdecydowali się pracować w jakimś ośrodku poza Polską, miałyby już inny sens. Co więcej, w ostatnich latach pojawiło się nowe, ciekawe zjawisko. Oto niektórzy matematycy polscy za granicą ubiegają się w Polsce o habilitację lub tytuł profesora. Ponieważ w wielu krajach, np. w Stanach Zjednoczonych, nie ma habilitacji ani tytułu naukowego, można zapewne to zjawisko tłumaczyć jako branie pod uwagę ewentualności czy nawet planowanie powrotu.

W wiekach XIX–XX tak jednak nie było. Na potrzeby tego artykułu podzieliliśmy interesujący nas okres na cztery nierówne co długości podokresy, a mianowicie do roku 1914 (okres rozbiorów), ćwierćwiecze 1914–1939 (czasy I wojny światowej i okres II RP), lata 1939–1946 (czasy II wojny światowej i jej bezpośrednie skutki), półwiecze po roku 1946 (czasy PRL i początki III RP). W okresie rozbiorowym wygodnie było przy tym rozpatrywać sytuację w każdym rozbiorze osobno, a nadto jeszcze na emigracji we Francji. We wszystkich tych podokresach uwagę skupialiśmy bardziej na ludzkich losach niż na dorobku i wpływie polskich matematyków za granicą na matematykę światową.

2. Okres do 1914 roku. Przez większą część wieku XIX nie było na ziemiach polskich warunków instytucjonalnych ani odpowiedniej atmosfery do prowadzenia badań naukowych. Naród skupiał wysiłki na odzyskaniu bytu państwowego, istniejące zaś instytucje naukowe (uniwersytety w Wilnie, Lwowie i Krakowie, Akademia Zamojska, Liceum Krzemienieckie, Biblioteka Załuskich itp.) były rusyfikowane lub niemczone, ograniczane w swojej działalności, zawieszane lub likwidowane. W tych warunkach *exodus* talentów naukowych można uważać za wymuszony, a poniekąd nawet zrozumiały i naturalny. Jednym z pierwszych takich emigrantów, którego gwiazda rozbiły się we Francji, był uczestnik powstania kościuszkowskiego Józef Maria

HOENE-WROŃSKI (1776–1853)⁷. Bardziej może znany jako filozof, odciśnął jednak wyraźny ślad i na matematyce, a trwałą po nim pamiątką jest *wroński* (nazwa wprowadzona przez de Moivre'a), wyznacznik funkcyjny w teorii równań różniczkowych.

a) **Zabór rosyjski.** W tym zaborze odnotować należy krótkie okresy istnienia Uniwersytetu Warszawskiego (1816–1831, 1862–1869) i Uniwersytetu Wileńskiego (1802–1832) oraz funkcjonowanie uniwersytetów rosyjskich, w tym Uniwersytetu Cesarzowskiego w Warszawie (1869–1915). W tej sytuacji Polacy z Kongresówki i Ziem Zabrzanych odbywali studia matematyczne najczęściej na uniwersytetach rosyjskich w Warszawie, Petersburgu, Moskwie, Dorpacie (dzisiejsze Tartu w Estonii), Kijowie, Charkowie, Odessie i często tam pozostawali lub nawet przynosili się jeszcze dalej w głąb Rosji. W szczególności wielu Polaków było w Petersburgu⁸. W 1880 r. powstało tam nawet Koło Matematyków Polskich, które wydało cztery tomy prac swoich członków⁹. Tendencja do studiowania „za kordonem”, tj. w Krakowie i Lwowie, a nawet jeszcze dalej na Zachodzie, bo we Francji, Szwajcarii i Niemczech, pojawiła się później, a po strajkach szkolnych w 1905 r. była już wyraźnie odczuwalna.

A oto garść nazwisk matematyków, wywodzących się z ziem polskich zajętych przez Rosję:

Kazimierz ABRAMOWICZ (1889–1936). Urodzony pod Piotrkowem, studia odbył w Kijowie i tam rozpoczął pracę naukową. Zawierucha rewolucji bolszewickiej skłoniła go do powrotu do Polski. Od 1921 r. był pracownikiem Uniwersytetu Poznańskiego, gdzie krótko przed śmiercią został profesorem.¹⁰

Tadeusz BANACHIEWICZ (1882–1954). Urodzony w Warszawie, tam odbył studia, które uzupełniał w Getyndze i Moskwie. Był bardziej astronomem, niż matematykiem, wymyślił jednak oryginalny „rachunek krakowianowy”¹¹. Pod koniec I wojny światowej był profesorem w Dorpacie (obecnie Tartu, Estonia). W 1918 r. wrócił do kraju i osiadł w Krakowie, gdzie został profesorem UJ i dyrektorem Obserwatorium Astronomicznego.¹²

⁷ PSB 9, WEP, EK, NEP, WE, SBMP. Najlepsza monografia: S. Dickstein, *Hoene-Wroński, jego życie i prace*, Warszawa 1896.

⁸ K. Bazyłow, *Polacy w Petersburgu*, Wrocław: Ossolineum, 1984.

⁹ Cytuję za: K. Kuratowski, *Pół wieku matematyki polskiej 1920–1970*, Warszawa: Wydawnictwo Powszechna, 1973; s. 15.

¹⁰ SBMP.

¹¹ T. Banachiewicz, *Rachunek krakowianowy*, 1959.

¹² WEP, WE, SBMP. Patrz także: J. Witkowski, *Tadeusz Banachiewicz, Wspomnienie pośmiertne*, Wiadom. Mat. 2 (1959), s. 197–203; T.Z. Dworak, J.M. Kreiner, J. Mietelski, *Tadeusz Banachiewicz (1882–1954)*, w książce: B. Szafirski (red.), *Złota Księga Wydziału Matematyki i Fizyki Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2000, s. 161–180.

Wiktor BUNIAKOWSKI (1804–1889). Urodzony koło Baru na Ukrainie. Członek petersburskiej Akademii Nauk od 1830 r., a od 1864 r. jej wiceprezes. Od 1846 r. profesor uniwersytetu w Petersburgu.¹³

Zygmunt FILARSKI (1877–1958). Po studiach w Kijowie pracował jako nauczyciel gimnazjalny na Ukrainie. W 1905 r. został pozbawiony prawa nauczania. Od 1924 r. w kraju.¹⁴

Grzegorz HRECZYNA (1796–1840). Urodzony na Wołyniu, studia odbył w Wilnie, po czym w latach 1819–1831 pracował jako nauczyciel w Liceum Krzemienieckim. Likwidacja tego Liceum (w ramach represji po Powstaniu Listopadowym) przyczyniła się do powstania uniwersytetu w Kijowie, gdzie Hreczyna podjął pracę, od 1837 r. jako profesor. Potem przeniósł się do Charkowa, gdzie w 1840 r. został profesorem zwyczajnym.¹⁵

Łazarz LUSTERNIK (1899–1981). Urodzony w Zduńskiej Woli. Na początku I wojny światowej wyjechał z rodzicami do Rosji (siostra została), gdzie już pozostał na stałe. Zajmował się analizą funkcjonalną, napisał (wspólnie z Sobolewem) znaną książkę. Profesor uniwersytetu w Moskwie, członek Akademii Nauk. Do końca życia zachował znajomość języka i umiłowanie literatury polskiej.¹⁶

Hieronim MARTYNOWSKI (1807–1861). Po studiach w Liège, był tam profesorem w wyższej szkole przemysłowej.¹⁷

Henryk MERCZYNG (1860–1916), znany pod pseudonimem Edward CZYŃSKI. Urodzony w Warszawie. Po studiach w Petersburgu krótko pracował w Puławach, a potem wrócił do Petersburga i tam był czynny w zakresie fizyki matematycznej.¹⁸

Franciszek MIECHOWICZ (po 1783–1852). Urodzony na Wołyniu, studia odbył w Paryżu, po czym pracował jako nauczyciel w Liceum Krzemienieckim. Po jego zamknięciu przeniósł się na uniwersytet kijowski, gdzie od 1834 r. był profesorem zwyczajnym.¹⁹

Bolesław MŁODZIEJEWSKI (1858–1923). Studia odbył w Moskwie i na Zachodzie (Zurych, Paryż, Getynga). Od 1892 r. był profesorem uniwersytetu w Moskwie.²⁰

Antoni Bonifacy PRZEBORSKI (1871–1941). Urodził się na Ukrainie i tam, a po części także w Moskwie, biegło mu życie. Od 1905 r. był profesorem uniwersytetu w Charkowie, a po rewolucji 1917 bywał tam zarówno

¹³ WEP, WE.

¹⁴ SBMP 1.

¹⁵ SBMP.

¹⁶ WE.

¹⁷ Encyklopedia Gutenberga, tom 10.

¹⁸ PSB 20, SBMP.

¹⁹ PSB 20, SBMP.

²⁰ PSB 7, SBMP.

rektorem jak i więźniem. Przeniósł się do kraju w 1922 r. i objął katedrę mechaniki teoretycznej na UW.²¹

Jan PTASZYCKI (1854–1912). Urodził się w Rosji (gubernia kałuska). Po studiach w Petersburgu i Paryżu osiadł w Petersburgu, gdzie był profesorem uniwersytetu.²²

Zygmunt REWKOWSKI (1807–1893). Urodził się w Wilnie i tam rozpoczął studia, które kontynuował w Petersburgu i Dorpacie. W latach 1833–1858 był zesłany do służby na Kaukazie. Trochę publikował, prace dotyczyły statystyki.²³

Mirosław ROMANOWSKI (1901–1991). Urodził się na Ukrainie. Studia odbył w Genewie, pracował we Francji i w Kanadzie.²⁴

Świętosław ROMANOWSKI (1893–1969). Podobnie jak brat Mirosław, urodził się na Ukrainie. Studia odbył w Petersburgu i Genewie, od 1925 r. mieszkał w kraju.²⁵

Maurycy Pius RUDZKI (1862–1916). Urodził się w Galicji Wschodniej. Po studiach we Lwowie i Wiedniu, w 1890 r. habilitował się w Charkowie. W latach 1891–1895 był docentem prywatnym w Odessie, po czym przeniósł się do Krakowa, gdzie został profesorem UJ. Był czynny jako geofizyk, astronom i matematyk.²⁶

Cezary RUSSJAN (1867–1934). Urodzony na Podolu, był jednym z tych, których życie biegło na Ukrainie. Od 1906 r. profesor uniwersytetu w Charkowie.²⁷

Jan SLESZYNSKI (1854–1931). Urodzony na Kijowszczyźnie, na Ukrainie spędził 65 lat życia. Po studiach w Odessie, tam był od 1883 r. docentem, a później profesorem (zwyczajnym) aż do przejścia na emeryturę w 1909 r. Autor znanej książki *Teoria dowodu*. Od 1919 r. w Krakowie, gdzie był profesorem zwyczajnym do powtórnego przejścia na emeryturę w 1924 r., a potem profesorem honorowym.²⁸

²¹ PSB 28, WEP, WE, SBMP. P. także A. Wachułka, *Antoni Przeborski*, *Wiadom. Mat.* 20 (1976), s. 89–93; W. Piotrowski, *Jeszcze w sprawie Antoniego Przeborskiego*, *Wiadom. Mat.* 24 (1982), s. 229–231.

²² PSB 29, SBMP.

²³ PSB 31, SBMP.

²⁴ Por. J. Fiala, S. Romanowski, D. Węglowska, Z. Węglowski, *Matematycy z Podola*, *Wiadom. Mat.* 31 (1995), s. 143–148.

²⁵ SBMP. P. także J. Fiala, S. Romanowski, D. Węglowska, Z. Węglowski, *Matematycy z Podola*, *Wiadom. Mat.* 31 (1995), s. 143–148.

²⁶ WEP, SBMP.

²⁷ SBMP.

²⁸ SBMP. P. także: H. Hoborski, *Jan Sleszynski*, *Wiadom. Mat.* 36 (1931), s. 71–76; J.J. Jadacki, *Jan Sleszynski jako logik*, *Wiadom. Mat.* 34 (1998), s. 83–97.

Julian Karol SOCHOCKI (1842–1927). Urodzony w Warszawie, uczestnik Powstania Styczniowego. Po studiach w Petersburgu, tam pozostał, a od 1879 r. był profesorem. Tamże zmarł.²⁹

Wiktor Emeryk Jan STANIEWICZ (1866–1932). Urodził się w Rosji (Samarra). Po studiach w Petersburgu został tam profesorem Politechniki. W 1919 r. wrócił do kraju, był rektorem USB w Wilnie.³⁰

Józef SZCZEPAŃSKI (1852–1932). Urodził się koło Brześćcia. Po studiach w Petersburgu pracował jako nauczyciel gimnazjalny, od 1900 r. w Saratowie i Samarze. Ojciec Marii Kuncewiczowej.³¹

Stefan WYŻEWSKI (1783–1850). Studia odbył w Wilnie, w latach 1934–1937 był profesorem uniwersytetu w Kijowie.³²

Stanisław ZAREMBA (1863–1942). Urodzony na Ukrainie, szkołę ukończył w Petersburgu i tam uzyskał w 1886 r. tytuł inżyniera, po czym wyjechał na studia matematyczne do Paryża, uwieńczone doktoratem w 1889 r. Jedenaście lat uczył w liceach francuskich, a jednocześnie pracował naukowo. W 1900 r. przyjął propozycję objęcia katedry na UJ w Krakowie, gdzie stworzył poważny ośrodek matematyczny.*

Aleksander ŻBIKOWSKI (?–1900). Pochodził z Litwy. Studia odbył w Petersburgu. Pracował jako nauczyciel gimnazjalny w Wilnie, Mińsku i Kazaniu, gdzie był także docentem prywatnym.³³

Eustachy ŻYLIŃSKI (1890–1954). Urodzony na Ukrainie, studia odbył w Kijowie, gdzie rozpoczął pracę naukową. Od 1920 r. był profesorem UJK, w czasie okupacji niemieckiej czynny w tajnym nauczaniu we Lwowie. Po wojnie przesiedlony na Śląsk, gdzie zmarł.³⁴

Nie jest to lista pełna, nie ma na niej bowiem, m.in., nazwisk matematyków, którzy z Rosji wyjechali młodo i z kulturą polską miejsca urodzenia głębszego kontaktu nie mieli, np. N. Jacobson (ur. w Warszawie), M. Jerison (ur. w Białymstoku), S. Mandelbrojt, B. Mandelbrot (obajur. w Warszawie), O. Zariski (ur. w Pińsku).

Jak z tego przeglądu widać, w latach zawieruchy rewolucyjnej w Rosji przeniosła się stamtąd do Polski spora grupa matematyków polskich.

²⁹ WM I 33 (1927), SBMP. N.S. Jermołajewa, *Analiticeskije issledowanja Ju. W. Sochockiego*, Istoriko-matematyczeskije issledowanja 34.

³⁰ SBMP.

³¹ SBMP.

³² SBMP.

* WEP, NEP, SBMP. P. także J. Szarski, *Stanisław Zaremba (1863–1942)*, Wiadom. Mat. 5 (1962), s. 15–28; T. Ważewski, J. Szarski, *Stanisław Zaremba*, w: *Studia z Dziejów Katedr Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii UJ*, Kraków 1964; A. Pelczar, Stanisław Zaremba (1863–1942), Kazimierz Paulin Żorawski (1866–1953) w: B. Szafirski (red.), *Złota Księga Wydziału Matematyki i Fizyki UJ*, Kraków 2000, s. 313–328.

³³ WM I 3 (1900), SBMP.

³⁴ SBMP.

W wielu przypadkach nie były to zwykle powroty, niektórzy z nich bowiem byli od tak dawna w Rosji zadomowieni, że gdyby nie zmusiły ich do tego okoliczności, to niewątpliwie w Rosji by pozostali. Po latach sami Rosjanie uznali ten *exodus* za stratę dla swojej kultury³⁵. Ciekawe, że w matematyce polskiej lat międzywojennych większej roli na ogół nie odegrali.

b) Zabór pruski i austriacki. W każdym z tych zaborów sytuacja wyglądała inaczej. W zaborze pruskim nie było uniwersytetów (nawet niemieckich) i nie było żadnych polskich instytucji naukowych. Były jednak dostępne uniwersytety niemieckie we Wrocławiu, Berlinie, Getyndze i innych miastach, a Niemcy były wówczas czołową potęgą matematyczną świata. W zaborze austriackim, czyli tzw. Galicji, dominowały dwa miasta, Lwów i Kraków. Stolicą Galicji był Lwów, w którym uniwersytet istniał od 1661 r. Długo była to jednak uczelnia prowincjonalna, nie mogąca równać się z krakowską czy wileńską, przyjście zaś Austriaków spowodowało dalszą jej degradację: po 1772 r. uniwersytet został zniemczony i na długo przekształcony w gimnazjum. Dopiero po repolonizacji w 1871 r. zaczął się szybko dźwigać do góry. Lepiej było w Krakowie, który został przez Austrię zajęty dopiero w 1846 r. Także uniwersytet krakowski szybko się repolonizował, a nadto istniało tam Towarzystwo Naukowe Krakowskie, które w 1872 r. przekształciło się w Akademię Umiejętności (obecnie Polska Akademia Umiejętności). W drugiej połowie XIX wieku, zwłaszcza po przyznaniu Galicji autonomii w 1866 r., nastąpiły w niej stosunkowo dobre warunki rozwoju polskiej nauki, w szczególności matematyki. Istniały czasopisma Akademii Umiejętności, a na każdym z dwóch polskich uniwersytetów istniały po dwie katedry matematyki, które pod koniec omawianego okresu (na krótko przed wybuchem I wojny światowej) zajmowali matematycy o znanych już nazwiskach: P.K. Żorawski i S. Zaremba w Krakowie oraz J. Puzyna i W. Sierpiński we Lwowie.³⁶

Z obu zaborów, pruskiego i austriackiego, też można odnotować po kilku emigrantów matematycznych.

Bruno Abdank ABAKANOWICZ (1852–1900). Urodzony w Wilkomierzu, studia techniczne odbył na politechnice w Rydze, a habilitował się na politechnice we Lwowie. Zyskał uznanie jako konstruktor przyrządów matematycznych, m.in. do całkowania krzywych. W 1881 r. wyjechał do Paryża i tam osiadł.³⁷

³⁵ Por. *Istoriko-matematyczeskije issledowanija* około 1995 r. (inf. J. Mioduszewski).

³⁶ Por. A. Pelczar, *O matematyce i matematykach w Uniwersytecie Jagiellońskim*, w książce: B. Szafirski (red.), *Złota Księga Wydziału Matematyki i Fizyki Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2000, s. 213–238.

³⁷ PSB 1, WM I 5, SBMP, WEP, WE.

Aleksander AXER (1880–1948). Urodzony w Przemyślu, studia odbył w Wiedniu i Getyndze. Napisał kilka prac, ale kariery akademickiej nie robił. Pracował jako nauczyciel matematyki w szkołach austriackich i szwajcarskich.³⁸

Henoch BERLINER (1883–1914). Habilitował się w 1913 r. w Bernie.³⁹

Władysław BORTKIEWICZ (1868–1931). Urodzony w Petersburgu, studia odbył w Petersburgu i Dorpacie. Osiadł w Berlinie, gdzie od 1901 r. był profesorem uniwersytetu.⁴⁰

Henryk LAUER (1890–1939). Studia odbył w Zurychu i Paryżu. Był działaczem socjalistycznym i w 1923 r. wyjechał do ZSRS. W 1937 r. został aresztowany i w 1939 r. zginął. Zrehabilitowany w 1955 r.⁴¹

Leon LICHTENSTEIN (1878–1933). Urodzony w Warszawie, studia odbył w Niemczech i tam pracował. Od 1921 r. był profesorem na uniwersytecie w Lipsku.⁴²

Alfred LOTKA (1880–1948). Urodzony we Lwowie, studiował w Lipsku chemię. Od 1902 r. w Stanach Zjednoczonych, gdzie pracował w przemyśle, urzędzie patentowym i towarzystwie ubezpieczeniowym, a jednocześnie prowadził badania naukowe i publikował. Uznanie przyniosły mu prace statystyczne oraz modele rozwoju populacji (m.in. znany model Lotki-Volterry).⁴³

Franciszek Karol MERTENS (1840–1929). Pochodził z Wielkopolski, studiował w Berlinie. Od 1865 r. był profesorem UJ w Krakowie, w 1872 r. wybrany do Akademii Umiejętności. W 1885 r. wyjechał do Grazu, od 1894 r. był profesorem uniwersytetu w Wiedniu.⁴⁴

Józef PRZERWA TETMAJER (1804–1880). Urodził się koło Jasła, studia odbył w Wiedniu. Uczestnik Powstania Listopadowego. Do 1846 r. przebywał na emigracji w Anglii, Belgii i Francji. Członek Akademii Umiejętności.⁴⁶

³⁸ Prace Matematyczno-Fizyczne 21 (1910), SBMP. P. także W. Piotrowski, *Aleksander Axer (1880–1948) i Henryk Lauer (1890–1939)*, Wiadom. Mat. 27 (1987), s. 232–234.

³⁹ WM I 40 (1936), SBMP.

⁴⁰ WEP, WE, SBMP.

⁴¹ PSB 16, WEP, SBMP 5. P. także W. Piotrowski, *Aleksander Axer (1880–1948) i Henryk Lauer (1890–1939)*, Wiadom. Mat. 27 (1987) s. 232–234.

⁴² PSB 17, SBMP, WM I 38 (1935), WEP, WE. P. także H. Steinhaus, *Leon Lichtenstein*, *Mathesis Polska* 8 (1933), s. 131–137; przekład angielski: H. Steinhaus, *Selected papers*, Warszawa 1985, s. 826–832; D. Przeworska-Rolewicz, *Leon Lichtenstein*, Wiadom. Mat. 22 (1979), s. 107–113; E. Holder, *Działalność naukowa Leona Lichtensteina*, Wiadom. Mat. 24 (1982), s. 187–202.

⁴³ WE.

⁴⁴ PSB 20, WE, SBMP. P. także: K. Ciesielski, A. Pelczar, Z. Pogoda, *Franciszek Mertens (1840–1927)*, w książce: B. Szafirski (red.), *Złota Księga Wydziału Matematyki i Fizyki Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2000, s. 301–312.

⁴⁶ WEP, SBMP.

c) **Ośrodek paryski.** Osobliwością polskiego życia umysłowego w XIX wieku było powstanie ważnego ośrodka nauk ścisłych na emigracji, a mianowicie w Paryżu, gdzie w latach 1870–1882 działało polskie Towarzystwo Nauk Ścisłych, prowadzące ożywioną działalność organizacyjną i wydawniczą⁴⁶. Wydawało ono *Pamiętnik Towarzystwa Nauk Ścisłych*, którego wyszło 12 tomów, a w nich kilkadziesiąt prac matematycznych, a nadto liczne recenzje i przekłady. Z tym ośrodkiem było związanych kilku aktywnych matematyków polskich żyjących za granicą, przede wszystkim we Francji.

Władysław FOLKIERSKI (1842–1904). Urodzony w Warszawie, studia odbył w Petersburgu i Paryżu. Jako uczestnik Powstania Styczniowego musiał emigrować. W latach 1873–1889 był profesorem uniwersytetu w Limie (Peru). Do kraju wrócił w 1902 r.⁴⁷

Edward Jan HABICH (1835–1909). Urodzony w Warszawie, studiował w Petersburgu i Paryżu. Jako uczestnik Powstania Styczniowego musiał emigrować. Od 1869 r. pracował w Peru, gdzie się wielce zasłużył, m.in. jako organizator i wieloletni dyrektor Wyższej Szkoły Górniczo-Hutniczej w Limie.⁴⁸

Henryk Grakch Piotr NIEWĘGŁOWSKI (1807–1881). Jako uczestnik Powstania Listopadowego emigrował do Paryża, gdzie odbył studia i pozostał do końca życia. Zaznaczył się jako autor dobrych podręczników, które rozchodziły się w kraju, przyczyniając się do kształtowania polskiej terminologii matematycznej i podnoszenia kultury matematycznej, m.in. *Geometria* (1852), *Arytmetyka* (1866), *Trygonometria* (1870), *Mechanika rozumowa* (1873), *Algebra elementarna* (1879).⁴⁹

Bolesław Aleksander NIEWĘGŁOWSKI (1848–1932). Syn Henryka Grakcha Niewęgłowskiego.⁵⁰

Adolf Ernest SĄGAJŁO (1806–1877). Urodzony pod Kijowem, był wychowankiem Liceum Krzemienieckiego. Uczestnik Powstania Listopadowego, od 1832 r. na emigracji. Autor podręczników akademickich.⁵¹

II. Okres 1914–1939. Pierwsza wojna światowa rozproszyła żyjących w kraju matematyków polskich. Kilku, jak Z. Janiszewski, wstąpiło do Legionów. W. Sierpiński był internowany w Rosji. Przestała istnieć grupa lwowska. Jednakże już w jesieni 1915 r. został utworzony uniwersytet polski

⁴⁶ W. Folkierski, *Towarzystwo Nauk Ścisłych w Paryżu, jego początki i rozwój*, *Prace Matematyczno-Fizyczne* 6 (1895), s. 151–176; J. Dianni, *Powstanie Towarzystwa Nauk Ścisłych w Paryżu i jego działalność*, *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej*, Seria C, Zeszyt 18, rok 1974.

⁴⁷ WM I 8 (1904), WEP, WE, SBMP.

⁴⁸ WM I 15 (1911), PSB 9, WEP, WE, SBMP.

⁴⁹ PSB 22, WEP, WE, SBMP.

⁵⁰ SBMP.

⁵¹ Encyklopedia Orgelbranda, SBMP.

w Warszawie, który skupił grupę aktywnych matematyków polskich, dając w ten sposób początek fenomenowi polskiej szkoły matematycznej lat międzywojennych. Nie będziemy tej szkoły tu omawiać⁵², ograniczając się do jednej tylko uwagi. Oto po odzyskaniu przez Polskę niepodległości nastąpiła fala powrotów z głębi ogarniętego rewolucją i wojną domową imperium rosyjskiego. Z matematyków wrócili K. Abramowicz, T. Banachiewicz, A.B. Przeborski, J. Sleszynski, W.E.J. Staniewicz, E. Żyliński i inni. Ludzie ci obejmowali w odrodzonej Polsce katedry uniwersyteckie i odgrywali nie-raz dużą rolę w życiu publicznym, jednakże w najmniejszym nawet stopniu nie wpłynęli na kształt polskiej szkoły matematycznej. Szkoła ta pojawiła się niezależnie od nich. Była dziełem ludzi młodych, wykształconych na uniwersytetach zachodnich lub już w kraju.

Trudne warunki życia w II RP, a przede wszystkim brak dostatecznej liczby posad dla twórczych matematyków, potem zaś także nasilający się antysemityzm i groźba wybuchu nowej wojny, powodowały w tym okresie stosunkowo liczną emigrację matematyków i logików polskich.

Oto ważniejsze nazwiska emigrantów.

Nachman ARONSZAJN (1907–1980). Urodzony w Warszawie, tam studiował. Od 1930 r. przebywał we Francji, a od 1948 r. w Stanach Zjednoczonych, gdzie był profesorem uniwersytetu w Lawrence, Kansas.⁵³

Stefan BERGMAN (1895–1977). Urodzony w Częstochowie, studia odbył we Wrocławiu, Wiedniu i Berlinie. W latach 1931–1933 był docentem uniwersytetu w Berlinie, po czym wyjechał do ZSRS, gdzie był profesorem uniwersytetów w Tomsku i Tbilisi. W 1937 r. wrócił na Zachód. Od 1939 r. mieszkał w Stanach Zjednoczonych, gdzie zajmował różne stanowiska profesorskie, najdłużej w Stanford. Zajmował się funkcjami analitycznymi wielu zmiennych.⁵⁴

Zygmunt Wilhelm BIRNBAUM (1903–2000). Studia odbył we Lwowie, gdzie zajmował się analizą funkcjonalną. Od 1939 r. przebywał w Stanach Zjednoczonych, gdzie zmienił zainteresowania na zastosowania statystyczne. Był profesorem w Seattle, University of Washington.⁵⁵

Zenon BOREWICZ (1922–1995). Całe życie spędził w Rosji, ale urodził się i wychował w rodzinie polskiej i choć rodzina ta była za swoją polskość prześladowana, to nigdy się polskości nie wyrzekł. Urodzony pod Żytomierzem,

⁵² O polskiej szkole matematycznej lat międzywojennych napisano już wiele, por. R. Duda, *Polska szkoła matematyczna*, Nowa Encyklopedia Powszechna, tom 5; Wielka Encyklopedia PWN, tom 21.

⁵³ SBMP. P. także P. Szeptycki, *Nachman Aronszajn (1907–1980)*, Wiadom. Mat. 25 (1983), s. 83–100.

⁵⁴ SBMP. P. także M. Skwarczyński, *Stefan Bergman*, Wiadom. Mat. 23 (1981), s. 189–204; M.M. Schiffer, *Stefan Bergman*, Ann. Polon. Math. 39 (1981), s. 5–9.

⁵⁵ W. Woyczyński, *Szukając Birnbauma*, Wiadom. Mat. 33 (1997), s. 137–154.

kończył polską szkołę na Ukrainie. Zesłany z rodziną na Kaukaz. Studiował w Leningradzie, z przerwą na służbę w strojbatach w czasie wojny. Po powrocie na studia przeszedł wszystkie szczeble kariery akademickiej na uniwersytecie leningradzkim. Kiedy już można było, często i chętnie przyjeżdżał do Polski.⁵⁶

Celestyn BURSTIN (1888–1938). Studia odbył we Lwowie i Wiedniu. Skazany za komunizm w Polsce, w ramach wymiany więźniów został w 1929 r. przekazany do ZSRS, gdzie został profesorem uniwersytetu w Mińsku i członkiem Białoruskiej Akademii Nauk. Aresztowany w 1937 r. i oskarżony o szpiegostwo na rzecz Polski i Austrii, zginął w Kuropatach. Zrehabilitowany w 1956 r.⁵⁶

Chaim CHOJNACKI *vel* Haim HANANI (1912–1991). Studia odbył w Warszawie i tam rozpoczął pracę naukową. W 1935 r. wyjechał do Palestyny.⁵⁸

Samuel EILENBERG (1913–1998). Studia odbył w Warszawie i tam rozpoczął pracę naukową. Od 1939 r. przebywał w Stanach Zjednoczonych.⁵⁹

Witold HUREWICZ (1904–1957). Urodzony w Łodzi, studiował w Wiedniu. W latach 1927–1936 przebywał w Amsterdamie, później mieszkał w Stanach Zjednoczonych.⁶⁰

Mark KAC (1914–1984). Urodzony w Krzemieńcu, studia odbył na UJK we Lwowie. Od 1938 r. w Stanach Zjednoczonych.⁶¹

Alfred ROSENBLATT (1880–1947). Urodzony w Krakowie, tam odbył studia i od 1920 r. był profesorem UJ. W 1935 r. wyjechał do Limy (Peru), gdzie pozostał do końca życia.⁶²

⁵⁶ W. Narkiewicz, W. Więśław, *Zenon Borewicz (1922–1995)*, Wiadom. Mat. 36 (2000), s. 65–72.

⁵⁶ J. Mioduszewski, *Celestyn Burstin (1888–1938) – członek Polskiego Towarzystwa Matematycznego*, Materiały Szkoły Historii Matematyki w Kołobrzegu, Szczecin 1998, s. 161–165.

⁵⁸ Por.: *Z żałobnej karty: Haim Hanani*, Wiadom. Mat. 36 (2000), s. 183–185.

⁵⁹ WEP, WE. P. także: S. MacLane, *Samuel Eilenberg i topologia*, Wiadom. Mat. 25 (1984), s. 229–238.

⁶⁰ WEP, WE, SBMP. P. także: K. Borsuk, *Witold Hurewicz – życie i dzieło*, Wiadom. Mat. 23 (1980), s. 69–74.

⁶¹ WEP, WE, SBMP. P. także: *Refleksje polskich mistrzów – wywiad ze Stanisławem Ulamem i Markiem Kacem przeprowadzony przez Mitchella Feigenbauma*, Wiadom. Mat. 30 (1993), s. 93–114; M. Kac, *Autoreferat*, Math. Intellig. 1 (1972), s. 97–98; M. Kac, *Enigmas of A Chance, An Autobiography*, New York: Harper and Row, 1985 (recenzje: Bull. AMS 17 (1987), s. 200–202; MR 87m:01054), przedruk: Berkeley: Univ. of California Press, 1987; D. Jach, *Mark Kac (1914–1984)*, Matematyka Przełomu XIX i XX Wieku, Materiały IV Ogólnopolskiej Szkoły Historii Matematyki, Uniwersytet Szczeciński 1990, s. 131–133.

⁶² SBMP. P. także: S. Gołąb, *Alfred Rosenblatt*, Studia z Dziejów Katedr Wydz. Mat. Fiz. Chem. UJ, Kraków 1964; B. Średniawa, *History of Theoretical Physics at JU*, Archiwum UJ, sygn. S II 619.

Jerzy SPŁAWA-NEYMAN (1894–1981). Urodzony na Ukrainie, studia odbył w Charkowie i tam rozpoczął pracę naukową. W 1921 r. przyjechał do Polski, a w 1934 r. wyemigrował, najpierw do Londynu, a później do Stanów Zjednoczonych. Od 1938 r. profesor uniwersytetu w Berkeley.⁶³

Alfred TARSKI (1902–1981). Urodzony w Warszawie, tam odbył studia i tam rozpoczął działalność naukową. Od 1939 r. w Stanach Zjednoczonych, od 1946 r. profesor uniwersytetu w Berkeley.⁶⁴

Stanisław ULAM (1909–1984). Urodzony we Lwowie, studia odbył na UJK. Od 1936 r. w Stanach Zjednoczonych. Przez wiele lat był związany z ośrodkiem atomowym w Los Alamos, gdzie odgrywał istotną rolę.⁶⁵

Arnold WALFISZ (1892–1962). Urodzony w Warszawie, studia odbył w Niemczech, ale w latach 1927–1936 znów pracował w Warszawie. Jeden z założycieli *Acta Arithmetica*. W 1936 r. podjął pracę w Instytucie Matematycznym Gruzińskiej Akademii Nauk w Tbilisi, gdzie pozostał do końca życia.⁶⁶

Aleksander WUNDHEILER (1902–1947). Urodzony w Warszawie, studia odbył na Uniwersytecie Warszawskim. W 1939 r. wyjechał do Stanów Zjednoczonych.⁶⁷

Lista emigrantów matematycznych z okresu międzywojennego zwraca uwagę nie tylko sporymi rozmiarami, ale także i tym, że wielu z nich było matematykami najwyższej klasy światowej, w okresie pobytu w Stanach silnie wpływając na rozwój matematyki. Największe nazwiska w tej grupie, to Eilenberg i Hurewicz w topologii, Kac w probabilistyce, Splawa-Neyman w statystyce, Tarski w logice i podstawach matematyki, Ulam we wszystkim po trochu (analiza funkcjonalna, topologia, probabilistyka, praca w Los Alamos nad bombą atomową). Można powiedzieć, że kraj ich stracił, ale z drugiej strony nadciągająca katastrofa II wojny światowej, przed którą uciekali, mogła ich pochłonąć, a fakt, że często podkreślali swoje polskie korzenie, niemało się przyczynił do rozszerzenia sławy polskiej matematyki.

⁶³ WE, SBMP. P. także: Constance Reid, *Neyman – from Life*, New York: Springer, 1982 (recenzja: MR85:01026); D.G. Kendall, M.S. Barlett, T.L. Page, *Jerzy Neyman: 16 April 1894 – 5 August 1981*, Bull. London Math. Soc. 16 (1984), s. 160–179 (recenzja MR 85e:01046); W. Klonecki, W. Zonn, *Jerzy Splawa-Neyman*, Wiadom. Mat. 16 (1973), s. 55–70; P. Andrzejewski, *Jerzy Splawa-Neyman (1894–1981)*, Matematyka Przełomu XIX i XX Wieku, Materiały IV Ogólnopolskiej Szkoły Historii Matematyki, Uniwersytet Szczeciński 1990, s. 123–129.

⁶⁴ SBMP, WEP. J. Woleński, *Alfred Tarski*, Studia Filozoficzne 2 (19) (1984), s. 3–8; J. Woleński, *Alfred Tarski jako filozof*, Wiadom. Mat. 27 (1987), s. 247–249; J. Łoś, *Alfred Tarski*, Ruch Filozoficzny 43 (1986), s. 3–10; S. Givant, *A portrait of Alfred Tarski*, The Mathem. Intellig. 13 (1991), s. 16–32.

⁶⁵ SBMP. S. Ulam, *Przygody matematyka*, Warszawa: Wyd. Prószyński i S-ka, 1996.

⁶⁶ SBMP.

⁶⁷ SBMP. W. Piotrowski, *Jeszcze w sprawie Antoniego Przeborskiego*, Wiadom. Mat. 24 (1982), s. 229–231.

III. Okres 1939–1946. Druga wojna światowa sprowadziła na Polskę straszną katastrofę. Zginęło kilkudziesięciu aktywnych matematyków, niektórzy zmarli w czasie wojny lub bezpośrednio po niej, a kilku wybitnych wyemigrowało.

Wyemigrowali:

Leon Kazimierz Antoni CHWISTEK (1884–1944). Urodzony w Krakowie, studia odbył na UJ, a potem uzupełniał w Paryżu i Getyndze. Jako ochotnik Legionów walczył na froncie. Od 1930 r. profesor UJK we Lwowie, od 1941 r. uciekinier w Tbilisi. Zajmował się podstawami matematyki, ale znany był także jako malarz. Zmarł w Moskwie.⁶⁸

Jan ŁUKASIEWICZ (1879–1974). Urodzony we Lwowie, tam odbył studia, a w r. 1915 został profesorem Uniwersytetu Warszawskiego. Minister w rządzie I. Paderewskiego. W 1944 r. wyjechał do Szwajcarii, a w 1946 r. osiadł w Dublinie.⁶⁹

Otto Marcin NIKODYM (1889–1974). Urodzony koło Kołomyi, studia odbył na uniwersytecie we Lwowie, potem pracował jako nauczyciel gimnazjalny w Krakowie i wolno robił karierę akademicką w Warszawie. W 1946 r. wyjechał do Belgii, a stamtąd do Stanów Zjednoczonych, gdzie był profesorem w Kenyon College, Ohio.⁷⁰

Bolesław SOBOCIŃSKI (1906–1980). Urodził się Petersburgu. Studia odbył w Warszawie i tam rozpoczął pracę naukową. Politycznie zagrożony, uciekł z Polski przez „zieloną granicę” i w 1946 r. wyjechał do Stanów Zjednoczonych, gdzie od 1960 r. był profesorem w Notre Dame w South Bend.⁷¹

Stanisław Krystyn ZAREMBA (1903–1990). Urodzony w Krakowie, studia odbył w Krakowie i Paryżu. Pracował na USB w Wilnie i na UJ w Krakowie. W 1940 r. znalazł się w Duszanbe, skąd z polskim wojskiem wyjechał na Zachód. Po wojnie osiadł w Walii.⁷²

Antoni ZYGMUND (1900–1992). Studia odbył na USB w Wilnie i tam był profesorem od 1930 r. W 1940 r. wyjechał (przez Litwę i Szwecję) do Stanów Zjednoczonych, gdzie na uniwersytecie w Chicago stworzył wielką szkołę analizy.⁷³

⁶⁸ WE, SBMP. Także: K. Estreicher, *Leon Chwistek – biografia artysty*, Kraków 1971; A. Dawidowicz, *Wspomnienie o Leonie Chwistku, Hugonie Steinhause i Włodzimierzu Stożku*, *Wiadom. Mat.* 23.2 (1981), s. 232–240.

⁶⁹ PSB 17, SBMP, WEP, WE. Także: J. Słupecki, *Jan Łukasiewicz*, *Wiadom. Mat.* 15 (1972), s. 73–78.

⁷⁰ WE, SBMP. Także: A. Derkowska, *Otto Marcin Nikodym (1889–1974)*, *Wiadom. Mat.* 25 (1983), s. 75–88; *Sprostowania do artykułu Derkowskiej*, *Wiadom. Mat.* 27 (1986), s. 45–46.

⁷¹ SBMP. Także: K. Tatarkiewicz, *Profesor Sobociński i kolega Bum*, *Wiadom. Mat.* 34 (1998), 123–146.

⁷² SBMP.

⁷³ SBMP. Także: Ch. Fefferman, J.P. Kahane, E.M. Stein, *O dorobku naukowym Antoniego Zygmunda*, *Wiadom. Mat.* 19 (1976), s. 91–125.

Najbardziej znane nazwiska w tej grupie to Łukasiewicz i Zygmund.

IV. Okres po 1946 roku. Po katastrofie II wojny światowej i milionowych przesiedleniach ludności życie zaczęło się powoli układać. Na miejsce utraconych uniwersytetów w Wilnie i Lwowie powołano nowe w Lublinie, Wrocławiu, Łodzi i Toruniu, a także poczęto zakładać i intensywnie rozwijać inne szkoły wyższe. Miejsc pracy dla matematyków nie brakowało. Z drugiej wszakże strony warunki ekonomiczne były nadzwyczaj ciężkie, a warunki polityczne nieznośne. Biblioteki były spustoszone, audytoria zrujnowane, a środków brakowało na wszystko, w szczególności na książki i prenumeratę czasopism. Wyjazdy były rzadkie, traktowane jak wyróżnienie, przy czym często towarzyszyły im upokarzające procedury policyjne. Stałe były też naciski o charakterze politycznym, jednym nadmiernie przyspieszając, innym zaś opóźniając, albo nawet łamiąc kariery. Nic więc dziwnego, że w tych warunkach emigracja stała się stałym towarzyszem polskiego życia matematycznego. Z reguły były to tzw. „niepowroty”, ale bywały też okresy podnoszenia „żelaznej kurtyny” lub nawet przymuszania do wyjazdów, czego wyrazem były większe fale po Marcu 1968 roku i po wprowadzeniu stanu wojennego w roku 1981. Ta pierwsza, którą będziemy nazywać krótko „emigracją 1968”, trwała parę lat i była związana z nagonką antysemicką ze strony ówczesnych władz. Ludzi pochodzenia żydowskiego szykanowano, pozbawiano pracy i stanowisk, a nierzadko wręcz przymuszano do wyjazdu. Ta druga, która również trwała kilka lat, bo przez cały okres stanu wojennego i bezpośrednio potem, a którą będziemy nazywać „emigracją stanu wojennego”, wiązała się z ogólnym poczuciem beznadziejności i brakiem perspektyw. Wyjechało wówczas wiele tysięcy młodych przeważnie ludzi, w tym sporo matematyków, przede wszystkim członków ‘Solidarności’, ale nie tylko. Wielu skorzystało z okazji, by wyrwać się z kręgu policyjnej szarzyzny i biedy kartek żywnościowych. Na ogół było bardzo trudno wyjechać z PRL, ale w przypadku tych dwóch fal emigracji, 1968 i 1981, władze wyjazdy ułatwiały; były to jednak zawsze wyjazdy w jedną stronę, na ogół połączone z wymuszoną rezygnacją z polskiego obywatelstwa.

Po zawieszeniu stanu wojennego wyjeżdżać było łatwiej, ale gorzej było z pracą dla matematyków i wyjazdy na stałe nierzadko były już w tym okresie trochę przygotowywane. Polegało to na tym, że zainteresowana osoba jeździła parokrotnie do jakiegoś ośrodka i dopiero po uzyskaniu obietnicy zatrudnienia – wyjeżdżała na dłuższy kontrakt, z reguły zachowując jednak pierwotne miejsce pracy i polskie obywatelstwo. Uczelnie były tolerancyjne i bezpłatne urlopy dla takich osób nieraz ciągnęły się latami. Kategoria „emigracji” ulegała rozmyciu, zwłaszcza że po wygaśnięciu kontraktu zdarzały się powroty. Po odzyskaniu przez Polskę suwerenności w 1989 r. o emigracji trudno już w ogóle mówić. Paszport trzymany w domu (a nie w Wydziale

Paszportowym MO, gdzie uzyskanie go wymagało kłopotliwych uzasadnień i zabiegów, zwracać zaś trzeba było natychmiast po powrocie), zanik barier komunikacyjnych (internet i tanie telefony, w tym komórkowe, nie podlegają niczyjej kontroli ani ograniczeniom), stosunkowo tanie podróże (w tym lotnicze) – to najważniejsze czynniki zmian, w rezultacie których przed obywatelom kraju otwiera się cały świat, każde miejsce jest dostępne i z każdego jest łatwy kontakt z krajem. Wobec tej łatwości i możliwości łatwego powrotu, zanikła klasyczna emigracja. Choć więc i po roku 1989 zdarzały się świadome przypadki wyboru emigracyjnego losu, to jednak nasze omówienie powojennej emigracji matematyków z ziem polskich obejmuje niecałe półwiecze od 1946 roku po rok 1989, na którym w zasadzie (z kilkoma naturalnymi wyjątkami) się kończy.

Emigrantów w półwieczu powojennym było wielu, od matematyków początkujących po dojrzałych, od szukających lepszych warunków życia i pracy po politycznie do wyjazdu przymuszanych, od wyjazdów pojedynczych po znikanie całych szkół. Nie sposób wymienić wszystkich. Niech zatem poniższa lista służy jako ilustracja tej największej i najbardziej niszczącej emigracji w dziejach polskiej matematyki (po nazwisku podajemy ośrodek, uzyskane w kraju wykształcenie, czas wyjazdu i kraj docelowy, a także ważniejsze stanowiska; brak stosownego zapisu oznacza brak informacji).

Andrzej ADRABIŃSKI. Wrocław – studia. Pracował w Instytucie Informatyki Uniwersytetu Wrocławskiego, angażował się w działalność opozycyjną. Wyjechał około 1985 r.

Mieczysław ALTMAN (1916–2001). Warszawa. W Polsce do profesury w Instytucie Matematycznym PAN. Po wyjeździe w latach siedemdziesiątych pracował w Louisiana State University i innych uczelniach amerykańskich. Zajmował się metodami numerycznymi w analizie funkcjonalnej.

Krzysztof APT. Wrocław – studia, Warszawa – doktorat (u A. Mostowskiego). Wyemigrował w 1974 r. Profesor Centre for Mathematics and Computer Science, Uniwersytet w Amsterdamie.

Bernard BADZIOCH. Warszawa – studia. Po wyjeździe doktoryzował się na University of Notre Dame, Indiana, obecnie pracuje w John Hopkins University, Baltimore, Maryland, Stany Zjednoczone.

Wojciech BALCERAK. Wrocław – studia i doktorat (u R. Dudy). Po wyjeździe pracuje w Niemczech jako informatyk.

Tadeusz BAŁABAN. Warszawa – studia, doktorat z teorii pola (u B. Bojarskiego) i habilitacja. Wyjechał 12 grudnia 1981 r. ostatnim samolotem przed wprowadzeniem stanu wojennego. Profesor w Rutgers University.

Wojciech BARTOSZEK. Wrocław – studia, doktorat (u A. Iwanika), habilitacja. Około 1990 r. wyjechał do RPA. Dziesięć lat później wrócił na Politechnikę Gdańską.

Robert BARTOSZYŃSKI (1933–1998). Warszawa. W Polsce do profesury. Od 1980 r. w Stanach Zjednoczonych. Był profesorem Ohio State University w Columbus, Ohio.⁷⁴

Tomasz BARTOSZYŃSKI. Warszawa (syn prof. R. Bartoszyńskiego). Studia, doktorat (1984, u W. Guzickiego). Wyjechał w 1985 r. Profesor w Idaho State University, Boise, Stany Zjednoczone.

Piotr BERMAN. Warszawa. Wyjechał po studiach, przed doktoratem. Emigracja stanu wojennego. Profesor Pennsylvania State University.

Jan BERNERT. Katowice – studia, doktorat z logiki (u W. Pogorzelskiego). Emigracja stanu wojennego. Jest w Niemczech.

Roger BIELAWSKI. Toruń. Po studiach wyjechał do Montrealu (Kanada), gdzie się doktoryzował. Obecnie w Glasgow/Edynburgu.

Józef BLASS (zięć prof. A. Schaffa) i Piotr BLASS, bracia. Obaj Warszawa. Wyjechali po studiach, przed doktoratami. Emigracja 1968.

Jacek BOCHNAK. Kraków – studia, doktorat (u S. Łojasiewicza, 1969) i habilitacja. Wyjeżdżał od 1967 r., pozostał na stałe w 1974 r. Od 1980 r. profesor Vrije Universiteit, Amsterdam.

Witold BOGDANOWICZ *vel* Victor BOGDAN. Warszawa – studia i doktorat (u S. Mazura). Wyjechał do Stanów Zjednoczonych w 1961 r. Profesor Catholic University of America, Washington.

Maksymilian BORATYŃSKI. Warszawa – studia, doktorat i habilitacja. Emigracja stanu wojennego. Był we Włoszech.

Tomasz BORTNIK. Toruń – studia i doktorat. Emigracja stanu wojennego. Stany Zjednoczone.

Aleksander BRAUNER. Warszawa – studia. Wyjechał przed doktoratem. Emigracja 1968 do Izraela. Pracuje w Instytucie Energetyki w Haifie.

Włodzimierz BRYC. Warszawa – studia (na Politechnice), doktorat (u S. Kwapienia). Wyjechał w 1981 r. Obecnie profesor w University of Cincinnati, Ohio, Stany Zjednoczone.

Juliusz BRZEZIŃSKI. Warszawa – studia i doktorat (u A. Mostowskiego). Wyjechał w 1970 r. do Goeteborgu w Szwecji.

Zdzisław BRZEŹNIAK. Kraków – studia i doktorat (u B. Szafirskiego, 1984). Zaczął wyjeżdżać w 1989 r., a w 1993 r. macierzysty UJ rozwiązał z nim stosunek pracy. Był we Włoszech i w Niemczech, obecnie w Hull, Wielka Brytania.

Witold BULA. Katowice – studia i doktorat (u J. Mioduszewskiego). Wyjechał w 1986 r. Jest w Brock University, St. Catharines, Ontario, Kanada.

Krzysztof BURDZY. Lublin. Emigracja stanu wojennego. Profesor University of Washington, Seattle, Stany Zjednoczone.

Aleksander CAŁKA. Wrocław – studia i doktorat (u R. Dudy). Wyjechał około 1985. Wrócił na Politechnikę Wrocławską.

⁷⁴ J. Koronacki, *Robert Bartoszyński (1933–1998)*, Wiadom. Mat. 35 (1999), s. 167–175.

Jan CHABROWSKI. Kraków, Katowice. Po studiach w Krakowie zrobił tam doktorat (u J. Szarskiego) i habilitację. Wyjechał z Katowic około 1975 r. Profesor University of Queensland, Brisbane, Australia.

Włodzimierz CHARATONIK (syn prof. J.J. Charatonika). Wrocław – studia, Warszawa – doktorat (u K. Siekluckiego, 1988). Wyjechał w 1988 r. do Stanów Zjednoczonych. Obecnie profesor University of Missouri-Rolla.

Wojciech CHOJNACKI. Warszawa – studia, doktorat (u J. Kisińskiego), habilitacja. Wyjechał do Australii. Ma stałą posadę na uniwersytecie w Adelaidzie, ale sporadycznie przyjeżdża na Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

Piotr CHRUŚCIEL. Warszawa – studia, doktorat (u K. Maurina), habilitacja. Wyjechał około 1985 r. Skandynawia, Australia.

Krzysztof CIESIELSKI. Warszawa – studia, doktorat (u P. Zbierskiego, 1985). Po doktoracie wyjechał. Profesor West Virginia University, Morgantown, Stany Zjednoczone.

Jacek CYGAN. Wrocław – studia, doktorat (u A. Hulanickiego). Wyjechał w 1986 r. Profesor w Baton Rouge, Louisiana, Stany Zjednoczone.

Emanuel CZYŻO. Warszawa – studia, doktorat (u W. Turskiego). Wyjechał ok. 1985 r. do Kanady. Pracuje jako informatyk.

Zofia DENKOWSKA. Kraków – studia, doktorat (u A. Pelczara). Po kilku wyjazdach została w 1988 r. Profesor w Angers, Francja.

Andrzej DERDZIŃSKI. Wrocław – studia, doktorat (u W. Roterera). Od 1978 r. na Zachodzie, profesor Ohio State University, Columbus, Ohio.

Edward DOBROWOLSKI. Wrocław – studia (najpierw elektroniczne na Politechnice, potem matematyczne na Uniwersytecie), doktorat (u W. Nariewiczza). Wyjechał pod koniec lat siedemdziesiątych na kontrakt do Algerii, obecnie w Kanadzie.

Tadeusz DOBROWOLSKI. Warszawa – studia, doktorat z topologii nieskończenie wymiarowej (u H. Toruńczyka), habilitacja. Wyjechał około 1989 r. Profesor w Pittsburg State University, Kansas.

Józef DODZIUK. Warszawa. Wyjechał pod koniec studiów. Emigracja 1968. Był w Zurychu, doktorat zrobił w Columbia University. Obecnie w CUNY, Nowy Jork, Stany Zjednoczone.

Szymon DOLECKI. Wrocław – studia (na Politechnice), doktorat (u S. Rolewiczza). Emigracja stanu wojennego. Profesor w Dijon, Francja.

Wojciech DORABIAŁA. Szczecin – studia. Doktorat uzyskał w Notre Dame University. Profesor University of Pennsylvania.

Engelbert DORNFELD. Wrocław – studia, doktorat (u W. Ślebodzińskiego). Wyjechał do Niemiec.

Stefan DROBOT (1913–1998). Kraków (magisterium, 1938), Lwów, Wrocław (doktorat u W. Ślebodzińskiego, 1947). W latach II wojny światowej

wywieziony w głąb ZSRS. Od 1946 r. we Wrocławiu. W 1959 r. wyemigrował do Stanów Zjednoczonych, gdzie był profesorem w Ohio.⁷⁵

Tomasz DUBEJKO. Warszawa – studia. Wyjechał w latach osiemdziesiątych, już po stanie wojennym, przed doktoratem. Wiele lat był w Belgii. Obecnie w Northwestern University, Illinois, Stany Zjednoczone.

Małgorzata DUBIEL. Wrocław – studia, Warszawa – doktorat (u A. Mostowskiego). Wyszła za mąż za A. Lachlana i wyjechała około 1984 r. Jest senior lecturer na uniwersytecie w Burnaby, British Columbia, Kanada.

Lech DUBIKAJTIS. Toruń – studia, doktorat i habilitacja. Wyjechał około 1970 r. Był profesorem w kilku krajach, przed emeryturą w Cosenza, Włochy. Jako emeryt wrócił do Polski, mieszka w Toruniu.

Jacek DUBIKAJTIS. Katowice (syn prof. L. Dubikajtisa). Magisterium zrobił na przepustce z obozu internowania. Emigracja stanu wojennego. Wyjechał do Francji.

Ewa DUMA. Warszawa – studia.

Roman DWILEWICZ Warszawa – studia, doktorat (u B. Bojarskiego), habilitacja. Rodzina od 1985 r. za granicą, on zachowuje etat w IM PAN, ale większość czasu przebywa za granicą.

Jerzy DYDAK. Warszawa – studia, doktorat (u K. Borsuka). Emigracja stanu wojennego. Profesor University of Tennessee, Knoxville, Stany Zjednoczone.

Zygfryd DYRSZLAG. Opole – studia, doktorat (z dydaktyki matematyki, u Z. Krygowskiej). Wyjechał do Niemiec.

Wiesław DZIOBAK. Toruń.

Andrzej EHRENFEUCHT. Warszawa – studia, doktorat (u A. Mostowskiego). Wyjechał w 1965 r. Jest profesorem w Boulder, University of Colorado, Stany Zjednoczone.

Marek ERLICH. Wrocław – studia. Emigracja stanu wojennego. Od 1985 r. w Grenoble (Francja).

Jacek FABRYKOWSKI. Warszawa – studia, doktorat (u A. Schinzla). Emigracja stanu wojennego. Profesor w Winnipeg, Manitoba, Kanada. Obecnie w Stanach Zjednoczonych.

Siemion FAJTLOWICZ. Wrocław – studia, doktorat (u E. Marczewskiego). Emigracja 1968. Profesor University of Houston, Texas, Stany Zjednoczone.

Paweł FALICKI. Wrocław – studia. Emigracja stanu wojennego do Holandii. Nie pracuje jako matematyk.

Henryk FAST. Wrocław – studia, doktorat (u H. Steinhaus). Wyjechał w 1960 r. Był profesorem University of Riverside, Stany Zjednoczone. Emerytowany profesor Wayne State University. Mieszka w Pasadena.

⁷⁵ *Z żalobnej karty: Stefan Drobot (1915–1998)*, Wiadom. Mat. 35 (1999), s. 212–216.

Abraham FESSEL. Warszawa – studia, doktorat (kandydat nauk pedagogicznych). Wykładał metodykę nauczania matematyki na UW. Wyjechał do Izraela około 1958 r.

Helena FRANKOWSKA. Warszawa – studia, doktorantka Cz. Olecha z teorii sterowania. Wyjechała do Francji.

Krzysztof FRANKOWSKI. Łódź – studia, dokończone w Warszawie. Wyjechał w 1958 r. do Izraela, gdzie w 1962 r. uzyskał doktorat na uniwersytecie w Jerozolimie. Od 1967 r. profesor State University of Minnesota at Minneapolis.

Paweł GAJER. Wrocław – studia. Wyjechał w 1989 r. do Stony Brook, gdzie zrobił doktorat w 1993 r. Pozostał w Stanach Zjednoczonych, zajmuje się grafiką komputerową.

Marek GAŁECKI. Warszawa – studia. Doktorat uzyskał na University of Tennessee. Pracuje jako informatyk.

Krzysztof GAWĘDZKI. Warszawa/Gdańsk – studia, doktorat (u K. Maurina), habilitacja. Emigracja stanu wojennego. Miał odczyt na ICM 1986 w Berkeley. Obecnie profesor uniwersytetu w Lyonie, Francja.

Leszek GĘBA (syn prof. K. Gęby). Gdańsk – studia. Wyemigrował do Brisbane, Australia.

Jacek GILEWICZ. Warszawa. Francja.

Jerzy GILEWSKI. Wrocław – studia, doktorat (u K. Urbanika). Wyjechał w latach osiemdziesiątych do Francji.

Aleksander GLIKSON. Warszawa. Emigracja 1968. Australia.

Abraham GOETZ. Wrocław – studia, doktorat z geometrii różniczkowej (u W. Ślebodzińskiego, 1957). Wyemigrował w 1965 r. do Stanów Zjednoczonych. Był profesorem Notre Dame University.

Janusz GOLEC. Kraków – studia. Wyjechał w 1986 na studia doktoranckie i został. Obecnie w Fordham University, Bronx, NY.

Beniamin GOLDYS. Warszawa – studia, doktorat (u R. Zielińskiego). Emigracja stanu wojennego. Profesor na University of New South Wales, Sydney, Australia.

Joanna GOMÓŁKA. Warszawa (z domu Majerczyk, 1° voto Bittner (żona prof. Ryszarda Bittnera), 2° voto Gomółka (żona Stanisława Gomółki)) – studia. Emigracja 1968. Obecnie w Londynie.

Paweł GÓRA. Warszawa – studia, doktorat z układów dynamicznych (u Krzyżewskiego). Kanada

Jacek GRACZYK. Warszawa – studia, doktorat z układów dynamicznych (u M. Misiurewicza). Orsay, Francja.

Piotr GRACZYK. Wrocław – studia, doktorat (u T. Byczkowskiego). Wyjechał w 1990 r. do Francji, gdzie habilitował się w 2001 r. Profesor Université d'Angers.

Andrzej GRANAS. Warszawa, Toruń, Gdańsk. Studia w Warszawie, doktorat w Moskwie (u Ł. Lusternika), habilitacja i profesura w Instytucie Matematycznym PAN. W latach 1970–1991 pracował na Université de Montreal, Kanada – aż do emerytury. W latach 1991–1996 wrócił na UMK, w latach 1996–1999 był na WSP, Olsztyn. Założyciel i członek honorowy komitetu redakcyjnego *Topological Methods in Non-Linear Analysis* (Toruń), jeden z redaktorów *Zentralblatt für Mathematik*.

Piotr GRZEGORCZYK. Warszawa (syn prof. A. Grzegorzycy) – studia. Wyjechał pod koniec lat siedemdziesiątych, przed doktoratem.

Andrzej GUTEK. Katowice – studia, doktorat (u J. Mioduszewskiego). Emigracja stanu wojennego. Profesor w Tennessee Technical University.

Zbigniew HAJTO. Kraków – studia, doktorat (u S. Łojasiewicza). Pracował na WSP Kraków. Wyjechał około 1990 r., do Ratyzbony, potem do Hiszpanii. Wrócił w 1999 r. na Akademię Rolniczą w Krakowie.

Henryk HECHT. Warszawa – studia. Emigracja 1968. Profesor University of Utah, Salt Lake City, Stany Zjednoczone.

Paweł HITCZENKO. Warszawa – studia, doktorat z teorii prawdopodobieństwa (u S. Kwapienia). Obecnie w Philadelphia, Stany Zjednoczone.

Włodzimierz HOLSZTYŃSKI. Warszawa – studia, doktorat (u K. Borsuka). Emigracja 1968. Stany Zjednoczone.

Grażyna IWANIEC (żona Tadeusza Iwańca). Warszawa – studia, doktorat. Wyemigrowała z mężem.

Henryk IWANIEC. Warszawa – studia, doktorat (u A. Schinzla), habilitacja, profesura. Członek korespondent PAN. Miał odczyty na dwóch Kongresach: ICM 1978 w Helsinkach i ICM 1986 w Berkeley. Emigracja stanu wojennego. Obecnie profesor Rutgers University, Stany Zjednoczone. Jeden z redaktorów *Acta Arithmetica*.

Katarzyna IWANIEC (żona Henryka Iwańca). Warszawa – studia, doktorat. Wyemigrowała z mężem.

Tadeusz IWANIEC. Warszawa – studia, doktorat (u B. Bojarskiego), habilitacja. Miał odczyt na Kongresie w Warszawie, 1983. Profesor University of Syracuse, NY.

Zdzisław JACKIEWICZ. Gdańsk – studia, doktorat, habilitacja. Emigrował przed stanem wojennym. Obecnie profesor State University of Arizona, Temple.

Michał JAEGERMANN (mąż Nicole Tomczak-Jaegermann). Warszawa – studia, doktorat (u A. Mostowskiego). Wyemigrowali razem po 1968 r. Informatyk w Edmonton, Alberta, Kanada.

Krzysztof JAROSZ. Warszawa – studia, doktorat (u W. Żelazki), habilitacja. Emigracja stanu wojennego. Profesor w Edwardsville, Illinois, Stany Zjednoczone.

Jakub JASIŃSKI. Gdańsk – studia, doktorat. Emigracja stanu wojennego. Obecnie w Scranton, Stany Zjednoczone.

Jan JAWOROWSKI. Warszawa – studia, doktorat, habilitacja, profesor Uniwersytetu Warszawskiego. Nie wrócił w 1964 r., mieszka w Stanach Zjednoczonych, emerytowany profesor Indiana University.

Tadeusz JÓZEFIAK. Toruń – studia, doktorat (u S. Balcerzyka), habilitacja. Jeden z redaktorów *Mathematical Reviews*.

Winfried JUST. Niemcy (NRD)/Warszawa. W Polsce studiował i zrobił doktorat (u W. Guzickiego, 1985). Ożenił się z Polką i razem w 1987 r. wyjechali do Stanów Zjednoczonych.

Tomasz KACZYŃSKI. Warszawa – studia. Po wyjeździe z kraju zrobił doktorat w Montreal, Kanada (u A. Granasa). Obecnie profesor University of Sherbrook, Quebec, Kanada.

Anna KAMIŃSKA. Poznań – studia, doktorat, habilitacja. Wyjechała około 1985 r. Prof. University of Memphis, Stany Zjednoczone.

Joanna KANIA-BARTOSZYŃSKA (żona T. Bartoszyńskiego). Warszawa – studia. Doktorat w Berkeley (u Kirby'ego). Obecnie profesor w Boise, Idaho.

Janusz KANIEWSKI. Warszawa – studia, doktorat z topologii (u K. Kuratowskiego). Wyjechał w 1980 r. Był w Auburn, Stany Zjednoczone. Po kilku latach wrócił.

Marek KARPIŃSKI. Poznań – studia, doktorat, habilitacja. Obecnie prof. uniwersytetu w Bonn, Niemcy.

Monika KARŁOWICZ. Warszawa – studia, doktorat (u K. Kuratowskiego). Jest w Stanach Zjednoczonych.

Marek KIMEL. Gliwice. Studia i doktorat na Wydziale Automatyki Politechniki Śląskiej. Wyjechał w stanie wojennym. Jest profesorem statystyki w Rice University, Houston. W latach dziewięćdziesiątych habilitował się na UJ w Krakowie i uzyskał w Polsce tytuł profesora. Przyjeżdża do Gliwic.

Maciej KLIMEK. Kraków – studia, doktorat (u J. Siciaka, 1981). Wyjechał w 1981 r., przed stanem wojennym. Obecnie profesor w Uppsali, Szwecja.

Andrzej KŁOPOTOWSKI. Toruń – studia. Około 1985 r. wyjechał do Francji. Pracuje na Université Paris XIII.

Stanisław KNAPOWSKI (1931–1967). Poznań – studia (ukończone we Wrocławiu), doktorat (stopień kandydata nauk, 1957), habilitacja (1960). Rok 1962/63 spędził w Stanach Zjednoczonych, wrócił na rok i przy okazji następnego wyjazdu – pozostał.⁷⁶

Jerzy KOCIK. Wrocław – studia. Rozprawa doktorska (pisana u J. Mozrymasa) zarekwirowana w stanie wojennym przez SB. Wyjechał w noc sylwestrową 1984/1985. Doktorat uzyskał w Stanach, obecnie profesor SIU, Carbondale, Illinois.

⁷⁶ SBMP. Także: J. Browkin, *Stanisław Knapowski*, *Wiadom. Mat.* 14 (1972), s. 72–79.

Piotr KOKOSZKA. Wrocław – studia na Politechnice, doktorat (u A. Weron). Wyjechał w 1990 r. do Stanów Zjednoczonych. Obecnie profesor w Utah State University, Logan.

Jacek KOMOROWSKI. Warszawa – studia, doktorat (u K. Maurina). Francja.

Jerzy KONDERAK. Kraków – studia, doktorat (u A. Zajca, 1986). Wyjechał w 1987 r. Jest w Bari, Włochy.

Halina KOROLCZUK. Białystok – studia, doktorat. Jest w RPA.

Andrzej KORZENIOWSKI. Wrocław – studia, doktorat (u K. Urbanika). Wyjechał w 1980 r. Jest profesorem w Arlington, University of Texas.

Antoni KOSIŃSKI. Warszawa – studia, doktorat (u K. Borsuka). Wyjechał w 1958 r. do Stanów Zjednoczonych, nie wrócił. (Była to sensacja, był bowiem sekretarzem OOP PZPR w Instytucie Matematycznym PAN.) Emerytowany profesor Rutgers University, New Brunswick, Stany Zjednoczone.

Piotr KOSMOL. Wrocław – studia, doktorat (u K. Urbanika). Wyjechał w 1967 r. do Niemiec. Profesor uniwersytetu w Kilonii.

Piotr KOSZMIDER. Warszawa – studia. W roku 1988, w którym ukończył studia, wyjechał do Kanady. Tam się doktoryzował w 1992 r. Od 1998 r. w Brazylii, obecnie profesor na uniwersytecie w Sao Paulo.

Ignacy (Icchak) KOTLARSKI. Warszawa – studia, doktorat ze statystyki (u H. Steinhausa), habilitacja. Emigracja 1968. Jest w Stillwater, Oklahoma State University, Stany Zjednoczone.

Andrzej KOZEK. Wrocław – studia, doktorat ze statystyki (u W. Kloneckiego, 1973), habilitacja. Wyjechał w latach osiemdziesiątych do Australii.

Andrzej KOZŁOWSKI. Wyjechał z Polski jako dziecko. Doktorat uzyskał w Ann Arbor, obecnie w Yokohama, Japonia.

Wojciech KOZŁOWSKI. Kraków – studia, doktorat (u J. Musielaka, 1981) też na UJ. Wyemigrował do Australii około 1985 r. Nie pracuje jako matematyk.

Bronisław KRAKUS. Warszawa – studia, doktorat (u K. Borsuka). Emigracja 1968. Obecnie w Szwecji.

Przemysław KRANZ. Poznań – studia, doktorat z analizy funkcjonalnej. Obecnie profesor Oxford University, Missisipi, Stany Zjednoczone.

Wiesław KRAWCEWICZ. Gdańsk – studia. Emigracja stanu wojennego. Obecnie profesor University of Alberta, Edmonton, Kanada.

Maria Izabela KRYSIŃSKA (zameżna: GRAND'HENRY). Warszawa – studia. Wyjechała w latach siedemdziesiątych. Mieszka w Belgii.

Ewa KUBICKA. Wrocław – studia (na Politechnice). Wyjechała w latach osiemdziesiątych. Profesor uniwersytetu w Louisville, Stany Zjednoczone.

Grzegorz KUBICKI. Wrocław – studia (na Politechnice). Wyjechał w latach osiemdziesiątych. Profesor uniwersytetu w Louisville, Stany Zjednoczone.

Wojciech KUCHARZ. Kraków, Katowice – studia, doktorat (u J. Siciaka, 1977). Zaraz potem wyjechał. Profesor w Albuquerque, University of New Mexico.

Dorota KUGLER (z domu RETELEWSKA). Łódź. Wyjechała w 1989 r. po I roku studiów. Studia ukończyła w Stony Brook, NY. Pracuje w Nassau Community College, Stany Zjednoczone.

Krystyna KUPERBERG (z domu Trybulec, żona Włodzimierza). Warszawa – studia, miał być doktorat (u K. Borsuka), ale był to rok 1968. Emigracja 1968. Profesor w Alabama, Auburn University. Miała odczyt na Kongresie w Berlinie, 1998.

Włodzimierz KUPERBERG. Warszawa – studia, doktorat (u K. Borsuka, 1969). Emigracja 1968, zaraz po doktoracie. Profesor w Alabama, Auburn University.

Krzysztof KURDYKA. Kraków – studia, doktorat (u S. Łojasiewicza, 1984). Od 1986 r. jeździł do Francji, od 1994 r. profesor w Chambéry, Université de Savoies, Francja.

Jarosław KWAPISZ (syn prof. M. Kwapisza). Gdańsk – studia. Po wyjeździe doktorat zrobił u J. Milnora.

Sławomir KWASIK. Gdańsk – studia, doktorat. Emigracja stanu wojennego. Prof. Tulane University, Nowy Orlean.

Franciszek LABISCH. Warszawa – studia. Wyjechał ok. 1960 r. do Niemiec.

Iwo LABUDA. Poznań – studia, doktorat z analizy funkcjonalnej, habilitacja. Emigracja stanu wojennego. Profesor w Oxford, University of Mississippi, Stany Zjednoczone.

Irena LASIECKA. Warszawa – studia, doktorat z teorii sterowania (u A. Wierzbickiego z Politechniki, 1975) na UW. Obecnie profesor University of Virginia, Charlottesville, Stany Zjednoczone.

Alojzy LECHICKI. Szczecin – studia. Doktorat na UAM (u Drewnowskiego). Wyjechał na przełomie 1983/84. Pracuje jako informatyk.

Andrzej LELEK. Wrocław, Warszawa. We Wrocławiu studia, doktorat (u B. Knastera) i habilitacja, po przejściu do Warszawy został profesorem Instytutu Matematycznego PAN. Emigracja 1968. Profesor uniwersytetu w Houston, Texas.

Witold LIPSKI. Warszawa – studia i początek pracy naukowej (pracował z W. Markiem) Wyjechał do Francji, gdzie zmarł.

Jacek LITWIN. Warszawa – studia. Emigracja 1968. Doktorat w Paryżu, Francja.

Izabela ŁABA. Wrocław – studia. Emigracja stanu wojennego. Jest w Princeton, Stany Zjednoczone.

Bogdan ŁAWRUK. Po studiach we Lwowie przyjechał w 1958 r. do Polski. Doktorat zrobił z równań różniczkowych jeszcze we Lwowie (u J. Łopatyńskiego, 1955), habilitował się w Warszawie. Wyjechał w styczniu 1969 r. Pracuje na Université de Montreal, Kanada. Działacz emigracji ukraińskiej.

Urszula ŁĘDZEWICZ-KOWALEWSKA. Łódź – studia, doktorat, habilitacja. Wyjechała w 1987 r. do Stanów Zjednoczonych. Jest profesorem w Edwardsville, Southern Illinois University.

Stanisław ŁOJASIEWICZ, jr. (syn prof. S. Łojasiewicza). Kraków – studia, doktorat (u C. Olecha). Wyjechał około 1985 r. Stany Zjednoczone.

Grzegorz ŁUBCZONOK. Katowice – studia, doktorat (u M. Kucharzewskiego). Wyjechał w 1975 r. do Australii, obecnie senior lecturer na Rhodes University, Republika Południowej Afryki.

Janusz ŁYSKO. Warszawa – studia, doktorat z topologii (u K. Siekluckiego). Emigracja stanu wojennego. Obecnie profesor na Widener University.

Mirosław MAJEWSKI. Toruń – studia, doktorat. Wyjechał w 1992 r. Obecnie profesor na Zayed University, Zjednoczone Emiraty Arabskie.

Andrzej MAKAGON. Wrocław – studia (na Politechnice), doktorat (u A. Weron). W latach osiemdziesiątych wyjechał do Stanów Zjednoczonych. Obecnie profesor Hampton University. W 2002 r. habilitował się w Polsce.

Lech MALIGRANDA. Poznań – studia, doktorat z analizy funkcjonalnej (u W. Orlicza, 1979). Emigracja stanu wojennego. Był w Caracas, Wenezuela. Od 1991 r. profesor Uniwersytetu Technicznego w Lulea, Szwecja.

Andrzej Z. MANITIUS. Warszawa – studia (na Politechnice), doktorat (też na Politechnice, 1968). Wyjechał ok. 1978 r. Professor Electrical and Computer Engineering, G. Mason University, Stany Zjednoczone.

Wiktor MAREK. Warszawa – studia, doktorat, habilitacja. Emigracja 1981. Profesor University of Kentucky w Lexington, Stany Zjednoczone.

Stanisław MATWIN. Warszawa – studia. Profesor informatyki na uniwersytecie w Ottawie, Kanada.

Piotr MIKUSIŃSKI (syn prof. J.G. Mikusińskiego). Katowice – studia, doktorat (1983). Wyjechał około 1990 r. do Stanów Zjednoczonych. Obecnie profesor University of Central Florida, Orlando.

Piotr MINC. Warszawa – studia, doktorat z topologii (u K. Siekleckiego). Emigracja stanu wojennego. Profesor Auburn University.

Gerard MISIOŁEK. Warszawa – studia. Wyjechał po 1985 r., przed doktoratem. Obecnie w Notre Dame University, Stany Zjednoczone.

Michał MISIUREWICZ. Warszawa – studia, doktorat (u B. Bojarskiego), habilitacja. Profesor Indiana University, Stany Zjednoczone. Członek Komitetu Redakcyjnego *Fundamenta Mathematicae*.

Jerzy MOGILSKI. Warszawa – studia, doktorat (u H. Toruńczyka). Wyjechał około 1985 r.

Stanisław MRÓWKA. Warszawa – studia, doktorat (u K. Kuratowskiego). Wyjechał w 1958 r. Profesor State University of New York, Buffalo, Stany Zjednoczone.

Marek MUSIELA. Wrocław – studia, doktorat ze statystyki (u W. Kłoneckiego, 1976). W 1980 r. wyemigrował do Australii, gdzie był profesorem w Sydney, University of New South Wales. Habilitował się w Grenoble, Francja. Obecnie w banku BNP – Paribas, Londyn.

Tomasz MÜLDNER. Warszawa – studia i doktorat (u W. Żelazki). Wyjechał w 1981 r. Jest profesorem w Acadia University.

Jan MYCIELSKI. Wrocław – studia, doktorat (u S. Hartmana, 1957), habilitacja. W 1969 r. nie wrócił z Włoch i wyjechał do Stanów Zjednoczonych, gdzie był profesorem w Boulder, University of Colorado. Członek Komitetu Redakcyjnego *Fundamenta Mathematicae*.

Józef MYJAK. Kraków – studia, doktorat (u A. Lasoty, 1972), habilitacja. Wyjechał około 1985 r. Profesor uniwersytetu w L'Aquila, Włochy. Uzyskał tytuł profesora w Polsce i ma etat na AGH, Kraków.

Edward NEUMAN. Wrocław – studia, doktorat (u S. Paszkowskiego, 1972). Wyjechał w 1984 r. jako visiting professor do Southern Illinois University w Carbondale, Illinois, Stany Zjednoczone, i tam jest do dzisiaj.

Jacek NIKIEL. Wrocław – studia, doktorat (u J.J. Charatonika). Wyjechał w latach osiemdziesiątych. Profesor American University, Bejrut, Liban.

Krzysztof NOWICKI. Warszawa – studia. Profesor uniwersytetu w Lund, Szwecja.

Przemysław NOWICKI. Warszawa – studia, doktorat z dydaktyki matematyki (u W. Zawadowskiego). Emigracja stanu wojennego. Pracuje w Stanach Zjednoczonych jako informatyk.

Witold OBŁOZA. Kraków – studia. Wyjechał około 1989 r. Wrócił na Politechnikę Krakowską około 1996 r., doktoryzował się na Politechnice Warszawskiej (u T. Winiarskiej).

Zofia OGRODZKA. Warszawa – studia, doktorat (u C. Beesagi). Wyjechała około 1977 r. Wyszła za mąż za Atkina. Mieszka w Wellington, Nowa Zelandia.

Anna OLECKA. Warszawa – studia, niedokończony doktorat z dydaktyki matematyki (u Z. Semadeniego). Emigracja stanu wojennego. Obecnie w New Jersey, Stany Zjednoczone.

Edmund OLEJNICZAK. Łódź – studia, doktorat (u W. Janowskiego, 1960). Wyjechał na kontrakt, wrócił i wyjechał ostatecznie w 1974 r.

Wojciech OLSZEWSKI. Warszawa – studia. Wyjechał około 1990 r. do Stanów Zjednoczonych.

Krzysztof OPAWSKI. Łódź – studia. Wyjechał przed 1981 r. do Skandynawii.

Bogdan OPOROWSKI. Poznań, Szczecin – studia. Emigracja stanu wojennego. Doktorat uzyskał w Ohio State University. Obecnie profesor w Baton Rouge, Louisiana State University, Stany Zjednoczone.

Marian ORŁOWSKI. Warszawa – studia, doktorat (u K. Borsuka). Wyjechał ok. 1978 r. do RPA.

Krzysztof OSTASZEWSKI. Łódź – studia (ukończone 1980). Emigracja stanu wojennego. Po wyjeździe doktoryzował się w 1985 r. w Seattle. Obecnie profesor Illinois State University, Stany Zjednoczone.

Adam PALUSZKIEWICZ. Gdańsk.

Stanisław PAŁKA. Kraków. Po studiach (ukończonych 1985) rozpoczął pracę na UJ, ale w 1990 r. wyjechał do Francji. Wrócił w 2003 r.

Wojciech PAPIEŻ. Katowice – studia, doktorat. Wyjechał w 1981 r. na krótko przed wprowadzeniem stanu wojennego. Jest w Kanadzie.

Adam PARUSIŃSKI. Gdańsk – studia, doktorat. Wyjechał w 1988 r. na stypendium Humboldta do Max Planck Institut w Bonn i nie wrócił. Obecnie w Angers, Francja.

Bożenna PASIK-DUNCAN. Warszawa – studia (ukończone 1970), doktorat (1978), habilitacja (1986). Wyjechała po habilitacji. Obecnie profesor w Lawrence, Kansas, Stany Zjednoczone.

Andrzej PELC. Warszawa – studia i doktorat (u W. Marka, 1982). Wyjechał w 1983 r. do Maroka, potem do Kanady. Obecnie w Stanach Zjednoczonych.

August PIECHKOWSKI. Toruń – studia (ukończone 1955), doktorat (u S. Jaśkowskiego, 1963), habilitacja (1970). Mazur spod Olsztyna. Wyjechał w 1974 r. do Niemiec.

Tomasz PIETRZYKOWSKI. Warszawa. Studia, doktorat, habilitacja. Wyjechał w 1967 r. do Halifax, Kanada.

Zbigniew PIOTROWSKI. Wrocław – studia (ukończone 1976), doktorat (u J.J. Charatonika, 1979). Wyjechał w 1981 r. do Stanów Zjednoczonych. Obecnie profesor w Youngstown University, Ohio, Stany Zjednoczone.

Jerzy PLEBAŃSKI. Warszawa – studia, doktorat, habilitacja, profesura – wychowanek L. Infelda i W. Rubinowicza. Fizyk teoretyk. Był prorektorem UW. Wyjechał do Meksyku.

Krzysztof PODGÓRSKI. Wrocław – studia (na Politechnice), doktorat (u A. Weron). Wyjechał w 1991 r. do Stanów Zjednoczonych. Obecnie profesor w Purdue University, Indianapolis.

Antoni POL. Warszawa – studia. Wyjechał w latach siedemdziesiątych, przed doktoratem, do Australii.

Eugeniusz PORADA. Wrocław – studia i doktorat (u A. Hulanickiego, 1977). Wyjechał w 1977 r. na kontrakt do północnej Afryki i nie wrócił.

Janusz PREISS. Opole – studia, doktorat (u J.J. Charatonika). Wyjechał do Stanów Zjednoczonych. Habilitował się w 2000 r. w Katowicach, w czasie wizyty w kraju.

Halina PRZYMUSIŃSKA (z domu Sawicka, żona Teodora Przymusińskiego). Warszawa – studia i doktorat (u H. Rasiowej).

Teodor PRZYMUSIŃSKI. Warszawa – studia, doktorat (u R. Engelkinga, 1974), habilitacja (1978). Wyjechali oboje w 1981 r.

Teresa PRZYTYCKA (żona Józefa Przytyckiego). Warszawa – studia. Doktorat w Stanach Zjednoczonych, obecnie profesor Health Institute, George Washington University, Washington.

Józef PRZYTYCKI. Warszawa – studia. Doktorat z topologii nieskończenie wymiarowej (u J. Birman, Columbia University, New York). Ok. 2000 r. habilitował się w Instytucie Matematycznym UW. Był w Danii, obecnie profesor George Washington University, Washington, Stany Zjednoczone.

Ewa PUCHALSKA. Warszawa – studia, doktorat z dydaktyki matematyki (u Z. Semadeniego). Więziona pół roku za udział w strajku studenckim w 1968 r. Emigracja stanu wojennego. Obecnie profesor w Université de Montreal.

Zbigniew M. RAKOWSKI. Wrocław – studia, doktorat (u Maćkowiaka). Wyjechał w 1980 r. W Polsce był aktywnym członkiem partii, po wyjeździe zerwał kontakty. Pracuje jako informatyk w Monachium, Niemcy.

Artur RAMER i Roald RAMER (bracia). Warszawa – obaj studia. Obaj emigracja 1968 r. Roald pracuje w Department of Qualitative Economics, University of Amsterdam.

Beata RANDRIANANTOANINA. Warszawa – studia. Doktorat 1993 na University of Missouri, Columbia. Obecnie profesor na Miami University Oxford, OH, Stany Zjednoczone.

Zbigniew RAŚ (syn prof. H. Rasiowej). Warszawa – studia i doktorat. Wyjechał przed habilitacją. Jest w Stanach Zjednoczonych.

Stefan RAUCH-WOJCIECHOWSKI. Poznań. Obecnie profesor uniwersytetu w Linköping, Szwecja.

Juliusz REICHBACH *vel* Juliusz PODGÓR (brat Mariana, 1927–1994). Wrocław – studia, doktorat (u J. Słupeckiego). Po wyemigrowaniu w 1955 r. z rodziną do Izraela uporczywie wracał do kraju, gdzie zmarł.⁷⁷

Marian REICHBACH *vel* Meir REICHAW (brat Juliusza, 1923–2000). Wrocław – studia, doktorat (u B. Knastera). Emigrował w 1955 r. Mieszkał w Izraelu, był profesorem Technion w Haifie.⁷⁸

Grzegorz REMPALA (syn dra J. Rempaly). Warszawa – studia. Wyjechał około 1990 r. Jest w Louisville, University of Kentucky, Stany Zjednoczone.

Marek ROCHOWSKI. Wrocław, Katowice. Studia i doktorat (u W. Ślebodzińskiego) we Wrocławiu, potem przeniósł się do Katowic. W 1976 r. wyjechał do Niemiec.

⁷⁷ Z żalobnej karty: Juliusz PodgóR (1927–1994), Wiadom. Mat. 31 (1995), s. 193–196.

⁷⁸ Z żalobnej karty: Meir Reichaw (1923–2000), Wiadom. Mat. 36 (2000), s. 189–191.

Jan ROSIŃSKI. Wrocław – studia, doktorat (u W. Woyczyńskiego, 1975). Wyjechał w 1985 r. do Stanów Zjednoczonych, obecnie profesor w Knoxville, University of Tennessee. Jeden z redaktorów *Annals of Probability*.

Andrzej ROSŁANOWSKI. Wrocław – studia (ukończone 1984), doktorat (u Cichonia, 1991). Po doktoracie wyjechał na stypendium do Izraela, obecnie na University of Nebraska at Omaha, Stany Zjednoczone.

Grzegorz ROZENBERG. Warszawa – studia (ukończone 1965), doktorat (u H. Rasiowej, 1968). Wyjechał po 1968 r. do Holandii, obecnie profesor uniwersytetu w Leiden. Członek Komitetu Redakcyjnego *Fundamenta Informaticae*.

Ryszard RUBINSZTEIN. Warszawa – studia, doktorat z topologii (u A. Jankowskiego). W stanie wojennym internowany, zaraz potem wyjechał. Emigracja stanu wojennego. Obecnie profesor Uniwersytetu w Uppsali, Szwecja.

Ludwik RUDOLF. Wrocław – studia, doktorat z topologii (u B. Knastera, 1971). Potem pracował na UG i w Nowym Sączu. Około 1984 r. wyjechał do Niemiec. Pracuje jako informatyk.

Andrzej RUSEK. Gdańsk – studia, doktorat. Wyjechał przed stanem wojennym.

Marek RYCHLIK. Warszawa – studia. Wyjechał na studia doktoranckie w 1981 r. i został. Doktorat z układów dynamicznych w Berkeley. Obecnie w Tucson, Stany Zjednoczone.

Jerzy SAWA. Warszawa. Australia.

Alfred SCHURMAN. Gdańsk – studia, doktorat. Po 1981 r. wyjechał do Niemiec.

Tadeusz SERBINOWSKI. Warszawa. Studia. Doktorat zrobił w Stanach Zjednoczonych, jest tam profesorem.

Czesław SIEMASZKO. Warszawa – studia, doktorat z teorii optymalizacji (u S. Rolewicz). Obecnie w Ontario, Kanada.

Anna SIERPIŃSKA. Warszawa – studia, doktorat z dydaktyki matematyki (u W. Zawadowskiego). Była jednym z organizatorów ICM 1983 w Warszawie. W Polsce nie mogła zrobić habilitacji. Jest profesorem Concordia University, Montreal, Kanada. Redaktor naczelna *Educational Studies in Mathematics*.

Maciej SIKORSKI. Warszawa – studia. Emigracja 1968. Jest w Szwecji.

Kostas SKANDALIS. Wrocław – studia, doktorat (u L. Pacholskiego, 1981). Syn greckich emigrantów. W latach osiemdziesiątych wrócił do Grecji i jest profesorem na uniwersytecie kretańskim.

Zbigniew SŁODKOWSKI. Warszawa – studia, doktorat (u W. Żelazki, 1974). Emigracja stanu wojennego. Obecnie profesor University of Illinois, Chicago.

Wojciech SŁOWIKOWSKI. Warszawa – studia, doktorat z analizy funkcjonalnej (u R. Sikorskiego), habilitacja. Wyjechał w 1977 r. Był profesorem w Aarhus, Dania (obecnie na emeryturze).

Krzysztof SOKOLNICKI. Warszawa – studia, doktorat z teorii kategorii (u A. Wiwegera). Wyjechał w 1977 r. Obecnie w Marianopolis College, Montreal, Kanada.

Andrzej SOLECKI. Wrocław – studia, doktorat (u J. Mozrzymsa). Wyjechał w 1976 r., od 1979 r. w Brazylii. Od 1983 r. na UFSC, Florianopolis, gdzie jest obecnie profesorem.

Gabriel SPIERAJ *vel* SPIRA. Warszawa – studia. Emigracja 1968. Wyjechał do Izraela.

Alicja STERNA-KARWAT. Warszawa – studia, doktorat (u A. Sulińskiego). Wyjechała do Sydney, Australia.

Jan Maria STRELCYN. Warszawa – studia. Emigracja 1968 (wyjechał 1970). Mieszka w Paryżu, jest profesorem w Rouen, Francja.

Adam STRZEBOŃSKI. Kraków – studia. Po studiach zaczął 1991 jeździć do Stanów, doktorat zrobił na University of New York at Buffalo, pracuje w Wolfram Institute.

Emanuel STRZELECKI. Wrocław – studia, doktorat (u K. Urbanika, 1962). Wyjechał około 1965 r. do Australii. Był w Monash University w Melbourne.

Krystyna STYŚ i Tadeusz STYŚ (małżeństwo). Oboje Warszawa – studia i doktoraty z metod numerycznych. Wyjechali do Nigerii. Obecnie University of Botswana, Gabarone.

Zdzisław SUCHANECKI. Wrocław – studia (na Politechnice), doktorat (u A. Weron). Od 1990 r. w Brukseli, obecnie profesor uniwersytetu w Luksemburgu.

Jan SUDOLSKI. Kraków – studia, doktorat (u Pleśniaka). Wyjechał około 1990 r. do Francji.

Piotr SZAFRAŃSKI. Warszawa – studia (równania różniczkowe). W Stanach Zjednoczonych ukończył studia z informatyki. Po ośmiu latach pobytu za granicą wrócił do kraju.

Andrzej SZANKOWSKI. Warszawa – studia (analiza funkcjonalna). Emigracja 1968 r. W Danii zrobił doktorat, obecnie w Hebrew University, Jerusalem.

Stanisław SZAREK. Warszawa – studia (ukończone 1976), doktorat (u A. Pełczyńskiego, 1979). Emigracja stanu wojennego. Od 1983 r. w Case Western Reserve University w Cleveland, Stany Zjednoczone.

Wojciech SZATZSCHNEIDER. Warszawa – studia, doktorat (u Z. Ciesielskiego). Wyjechał po 1970 r. Pracuje w Universidad Autonoma, Meksyk.

Paweł SZEPTYCKI (1935–2000). Warszawa – studia. Doktorat z analizy funkcjonalnej zrobił w Pretorii, RPA. Był profesorem University of Kansas, Lawrence, Stany Zjednoczone.

Roman SZNAJDER. Gdańsk – studia. Wyjechał przed doktoratem. Jest w Bowie University, Stany Zjednoczone.

Szymon SZNAJDER. Wrocław – studia, doktorat (u A. Zięby). Wyjechał w 1971 r. do Danii. Zmienił pisownię nazwiska na Simon Sneider.

Wanda SZPUNAR-ŁOJASIEWICZ (żona S. Łojasiewicza, Jr.). Kraków – studia, doktorat (u F.H. Szafrąca). Wyjechała z mężem. Obecnie profesor Rochester Institute of Technology, Rochester, NY, Stany Zjednoczone.

Jerzy SZULGA. Wrocław – studia, doktorat (u W. Woyczyńskiego, 1978). Wyjechał pod koniec lat osiemdziesiątych. Obecnie profesor Auburn University, Alabama.

Andrzej SZULKIN. Warszawa – studia (topologia u K. Borsuka). Emigracja 1968 (wyjechał 1969). Obecnie profesor uniwersytetu w Sztokholmie, Szwecja.

Włodzimierz SZWARC. Wrocław – studia, doktorat (u J. Perkala, 1960). Emigracja 1968. Profesor University of Wisconsin, Milwaukee.

Andrzej SZYBIAK. Kraków – studia, doktorat (u S. Gołęba, 1959), habilitacja (1967). Wyjechał w 1980 r. do Algierii, skąd po trzech latach przeniósł się do Kanady.

Andrzej SZYMAŃSKI. Katowice – studia, doktorat (u J. Mioduszewskiego, 1978), habilitacja (w stanie wojennym). Wyjechał w 1985 r. Profesor w Slippery Rock, Stany Zjednoczone.

Wacław SZYMAŃSKI. Kraków – studia, doktorat (u W. Młaka), habilitacja. Wyjechał pod koniec lat osiemdziesiątych do Kanady. Obecnie profesor West Chester University.

Piotr Kazimierz SZYMICZEK (syn prof. K. Szymiczka). Katowice. Po studiach informatycznych oficjalnie wyemigrował w 1991 r. do Australii, gdzie pracuje jako informatyk.

Jan ŚLIWA. Wrocław – studia, doktorat (u W. Narkiewicza). Wyjechał jesienią 1981 r. Mieszka w Chicago, Stany Zjednoczone. Pracuje jako aktuariusz.

Jędrzej ŚNIATYCKI. Toruń – studia, doktorat. Wyjechał w 1969 r. Profesor University of Alberta, Calgary, Kanada. Fizyk atomowy.

Halina ŚWIATAK. Kraków – studia, doktorat (u S. Łojasiewicza). Wyjechała w 1972 r. przez Wiedeń do Kanady.

Grzegorz ŚWIĄTEK. Warszawa – studia, doktorat z układów dynamicznych (u M. Misiurewicza). Miał odczyt na Kongresie ICM 1998 w Berlinie. Obecnie w Stanach Zjednoczonych.

Andrzej ŚWIECH. Warszawa – studia. Doktoryzował się w Santa Barbara. Obecnie w Georgia Institute of Technology, Atlanta, Stany Zjednoczone.

Stanisław ŚWIERCZKOWSKI. Wrocław – studia, doktorat. Od 1961 r. na Zachodzie (Szkocja, Anglia, Stany Zjednoczone, Australia, Kanada, sultanat Oman).

Rastislav TELGÁRSKY. Wrocław – studia, doktorat (u Cz. Rylla-Nardzewskiego, 1970), habilitacja, profesor (tytuł uzyskał w 1985 r., ale był już za granicą). Słowak, ożeniony z Polką. Wyjechali w 1983 r. Mieszka w Albuquerque, New Mexico, Stany Zjednoczone. Pracuje dla Boeinga.

Bronisław TEMBROWSKI. Warszawa – studia, doktorat (u R. Suszki). Emigracja stanu wojennego. Stany Zjednoczone.

Wacław TIMOSZYK. Wrocław – studia, doktorat (u Cz. Rylla-Nardzewskiego, 1974). Wyjechał w 1974 r. Profesor Norwich University, Wielka Brytania.

Jerzy TOMASIK. Wrocław – studia (ukończone 1970), doktorat (u L. Pacholskiego, 1977). Wyjechał w 1985 r. do Francji. Obecnie profesor na uniwersytecie Auvergne, Aubièrre, Francja.

Nicole TOMCZAK-JAEGERMANN (żona Michała Jaegermanna, p. wyżej). Warszawa – studia, doktorat z analizy funkcjonalnej (u A. Pełczyńskiego). Profesor University of Alberta, Edmonton, Kanada.

Grażyna TOPOROWSKA. Warszawa – studia, doktorat z analizy funkcjonalnej (u S. Rolewicz). Emigracja stanu wojennego. Jest w Örebro, Szwecja.

Mirosław TRUSZCZYŃSKI. Warszawa.

Andrzej TRZEPIZUR. Kraków – studia, doktorat (u A. Pelczara). Około 1985 r. zaczął wyjeżdżać do Francji i tam został. Obecnie w Angers.

Włodzimierz TULCZYJEW. Warszawa – studia z fizyki teoretycznej, doktorat, habilitacja. Wyjechał w 1969 r. Obecnie we Włoszech.

Mariusz URBAŃSKI. Toruń – studia, doktorat, habilitacja. Obecnie profesor University of North Texas, Denton, Texas.

Bronisław WAJNRYB. Warszawa. Emigracja 1968 (pod koniec studiów). Jest profesorem Technion w Haifie, Izrael.

Mieczysław WARMUS. Wrocław. Doktorat 1949 (u H. Steinhausa), habilitacja 1958, prof. nadzwyczajny 1958, prof. zwyczajny 1973. Od 1986 r. na emigracji w Australii.⁷⁹

Anita WASILEWSKA. Warszawa – studia, doktorat (u H. Rasiowej). Wyjechała w 1981 r. do Stanów Zjednoczonych.

Grzegorz WASILKOWSKI. Warszawa (od Woźniakowskiego)

Antoni WAWRZYŃCZYK. Poznań. Obecnie profesor uniwersytetu w Izta-palapa, Meksyk.

Jan WEHR. Warszawa – studia, doktorat z fizyki matematycznej. Jest profesorem w Stanach Zjednoczonych.

Szymon WEKSLER (1914–2001). Łódź – studia, doktorat (1972). Emigracja 1968. Zmarł w Izraelu.

Jerzy WEYMAN. Toruń – studia. Wyjechał w 1985 r. Doktorat zrobił na Northwestern University w Bostonie, tamże profesor.

⁷⁹ J. Dutkiewicz, *Mieczysław Warmus, życie i praca naukowa*, Sydney: Wyd. Teresa Simińska, 2003 (ISBN 0-646-42666-4).

Roman WĘGRZYK. Katowice – studia, doktorat (u M. Kuczmy, 1978). W stanie wojennym wyjechał do Niemiec. Zmienił nazwisko na WENG.

Wojciech WIECZOREK. Gdańsk – studia. Wyjechał około 1986. Doktorat w State Michigan University.

Dariusz WILCZYŃSKI. Poznań – studia. Emigracja stanu wojennego. Doktorat w Stanach, obecnie profesor State University of Utah.

Pepe WINKLER. Warszawa – studia (analiza funkcjonalna). Emigracja 1968. Najpierw Uppsala, potem Stany Zjednoczone.

Joseph WŁOKA. Wrocław – studia (ukończone 1954). Wyjechał w 1958 r. do Niemiec, doktorat zrobił w Heidelbergu (u Koethego, 1958). Po habilitacji w 1962 r. był profesorem w Heidelbergu i Los Angeles, a od 1968 r. w Kilonii. Dziadkowie byli represjonowani przez Niemców za udział w powstaniach śląskich. On i jego żona Brigitte Raczek czują się Ślązakami, oboje kształcili się w Polsce i są przywiązani do polskiej kultury.

Mariusz WODZICKI. Warszawa – studia. Doktorat zrobił w Moskwie (u Manina). Emigracja stanu wojennego. Obecnie profesor University of California, Berkeley.

Jerzy WOJCIECHOWSKI. Warszawa – studia (ukończone 1983). Wyjechał w 1987 r. do Cambridge, Anglia, gdzie w 1990 r. uzyskał doktorat. Obecnie profesor West Virginia University at Morgantown, WV, Stany Zjednoczone.

Krzysztof WOJCIECHOWSKI. Warszawa – studia, doktorat z analizy globalnej (u B. Bojarskiego). Profesor w Indianapolis.

Z. WOJDZIŃSKI. Warszawa. Pracuje w Niemczech.

Zdzisław WOJTKOWIAK. Warszawa – studia, doktorat z topologii algebraicznej (u A. Biruli-Białynickiego). Nie wrócił z Oxfordu po wprowadzeniu stanu wojennego. Później na uniwersytecie Nice-Sophia Antipolis, Francja.

Maciej WOJTKOWSKI (brat Waclawa). Warszawa – studia. Doktorat w Moskwie (u W.M. Aleksiejewa). Obecnie profesor w Stanach Zjednoczonych.

Waclaw WOJTKOWSKI (brat Macieja). Warszawa – studia. Emigracja 1968 r., przed doktoratem. Jest profesorem w Boise, Stany Zjednoczone.

Andrzej WOLANOWSKI. Warszawa – studia, doktorat. Wyjechał po 1970 r.

Wojbor WOYCZYŃSKI. Wrocław – studia, doktorat (u K. Urbanika, 1968), habilitacja (1972). Od 1978 r. w Stanach Zjednoczonych. Profesor Case Western Reserve University w Cleveland, Ohio.

Włodzimierz WRONA (1912–1988). Studia odbył na UJ w Krakowie, uzupełniał w Amsterdamie. Doktoryzował się w 1945 r., docenturę uzyskał w 1949 r. Od 1970 r. przebywał w Stanach Zjednoczonych, był profesorem California State University.⁸⁰

⁸⁰ SBMP.

Andrzej ZARACH. Warszawa – studia, doktorat (u A. Mostowskiego, 1973). Pracował na Politechnice Wrocławskiej, bardzo czynny w opozycji. Wyjechał w latach osiemdziesiątych. Obecnie profesor East Stroudsburg University, East Stroudsburg, PA, Stany Zjednoczone.

Tomasz ZASTAWNIAK. Kraków – studia, doktorat (u A. Plisia, 1987). Zaczął wyjeżdżać w 1986 r. Pracuje na uniwersytecie w Hull, Wielka Brytania.

Bogumił ZEGARLIŃSKI. Wrocław – studia, doktorat (u W. Karwowskiego) z fizyki matematycznej. Obecnie profesor School of Pure Mathematics, Imperial College, Londyn.

Branley ZEICHNER. Wrocław. Jeden z sześciu studentów, aresztowanych na Uniwersytecie Wrocławskim w 1968 r. Wypchnięty za granicę. Obecnie informatyk na uniwersytecie w Jerozolimie.

Zbigniew ZIELEŻNY. Wrocław – studia, doktorat (u J.G. Mikusińskiego). Od 1966 r. w Stanach Zjednoczonych, profesor uniwersytetu w Buffalo, stan Nowy Jork.

Andrzej ZIĘBA (1929–1986). Wrocław – studia, doktorat (u H. Steinhausa, 1959), habilitacja (1961). Pracował na Uniwersytecie Wrocławskim, WSP w Opolu, a od 1971 r. był profesorem w Obserwatorium Astronomicznym UJ w Krakowie i prorektorem UJ. Wyjechał w 1978 r. (Szwajcaria, Austria, Niemcy).⁸¹

Barbara ZUBIK-KOWAL. Gdańsk. Pracuje w Boise State University, Idaho, Stany Zjednoczone.

Piotr ŻELEWSKI. Gdańsk – studia. Wyjechał po studiach w 1984 r. Doktorat u Snete'a w Ontario, Kanada.

Ryszard ŻOCHOWSKI. Toruń – studia, doktorat (u E. Sąsiady). Wyemigrował ok. 1987 r. do Niemiec.

Lista obejmuje ponad 280 nazwisk i z pewnością może być rozszerzona o dalsze nazwiska oraz uzupełniona o dalsze szczegóły. Ale już w obecnej postaci pozwala zorientować się w skali i znaczeniu emigracji matematyków z ziem polskich w czasach PRL.

Zacznijmy od rozkładu na ośrodki: Warszawa 139, Wrocław 59, Kraków 24, Gdańsk 15, Katowice 13, Toruń 12, Poznań 9, Łódź 7, Szczecin 2, Opole 2, Lublin 1, Białystok 1. Blisko 50% wyjeżdżających pochodziło zatem z Warszawy, ponad 20% z Wrocławia i niewiele ponad 8% z Krakowa. Te trzy ośrodki dały zatem łącznie około 80% emigrantów. Na pozostałe 20% złożyły się pozostałe ośrodki, ale że wyjazdy z małych ośrodków odbywały się zwykle poprzez kontakty z większymi, można powiedzieć, że pozostałych 5 uniwersyteckich ośrodków matematycznych miało mniej więcej równy udział po 2,5–4,5%, z jedynym wyjątkiem Lublina, z którego wyjechał tylko

⁸¹ SBMP. P. także *Wszecławiat i matematyka*, Materiały z sesji upamiętniającej działalność Profesora Andrzeja Zięby (12 X 2001), Obserwatorium Astronomiczne UJ, 2003.

jeden matematyk. Taki rozkład wyjazdów ma niewątpliwie swoje głębsze przyczyny, ale niektóre rzucają się w oczy: łatwiej się wyjeżdża z silnego ośrodka, gdzie talenty rozwijały się szybko, zaś kontakty zagraniczne były żywe, a także takiego, który bardziej niż inne odczuwał silne ruchy migracyjne lat powojennych i wszyscy tam byli „nowi”. Tym, jak sądzę, tłumaczy się dominująca pozycja Warszawy, bardzo wysoka Wrocławia i trochę mniejsza Krakowa, a także mniej więcej równy udział pozostałych ośrodków uniwersyteckich. W konsekwencji skutki emigracji z czołowych ośrodków były tam najboleśniejsze, nieraz niepowetowane. Warto dodać, że z umieszczonych na liście matematyków powróciło do kraju 13 osób, tj. jakieś 4,5%, ale ta liczba jest być może zanizona.

Interesujący jest rozkład wyjeżdżających według kwalifikacji: profesorów tytularnych wyjechało 10 (w tym 1 członek-korespondent PAN), doktorów habilitowanych 37, doktorów 145, magistrów 76 i 4 osoby przed ukończeniem studiów. Tutaj stopień niepewności jest dość duży, bo w 14 przypadkach brak danych, wolno jednak sądzić, że te ostatnie osoby należą w większości do kategorii magistrów. Biorąc to pod uwagę, można powiedzieć, że wśród wyjeżdżających większość rzędu niemal 70% stanowili ludzie ze stopniami i tytułami naukowymi. Było ich tylu, że według obecnie obowiązującego kryterium (8 samodzielnych pracowników naukowych pozwala na uruchomienie kierunku studiów) można by z emigrantów założyć 5 pełnowartościowych wydziałów matematyki, ze znakomitymi perspektywami na rozwój (9 samodzielnych + 29 doktorów na każdym takim wydziale), wielu bowiem doktorów było bliskich habilitacji, co potwierdzili później szybkimi awansami do stanowisk profesorskich za granicą.

Ciekawa jest też dynamika wyjazdów. W latach pięćdziesiątych było ich jeszcze bardzo niewiele, bo zaledwie 9, a w latach sześćdziesiątych (ale przed Marcem 1968!) niewiele więcej, bo 12. Te niskie liczby tłumaczą się oczywiście ścisłą izolacją polityczną kraju i bardzo rzadko udzielanymi zgodami na wyjazd, kiedy to wyjazd był szczególnym wyróżnieniem, na które trzeba było zasłużyć bądź bardzo wysoką pozycją naukową bądź w inny sposób, a nadto wyjazdy były tylko pojedyncze, co znaczyło, że rodzina wyjeżdżającego pozostawała w kraju i była swego rodzaju zakładnikiem. Skok nastąpił po Marcu 1968 r., kiedy to w krótkim czasie wypchnięto za granicę kilka tysięcy osób, w tym 32 matematyków. A później liczby emigrujących systematycznie rosły. W okresie między Marcem 1968 a Grudniem 1981 wyjechało już 56 osób, a stan wojenny stanowił kolejny skok, bo 40 emigrantów (nie licząc tych, którzy z powodu wprowadzenia stanu wojennego nie wrócili, choć takiego zamiaru początkowo nie mieli). Szczególnie niszczące były ostatnie lata PRL, kiedy to wyjechały dalsze 74 osoby. Także tutaj stopień niepewności jest dość duży, bo w odniesieniu do 59 osób nie udało się ustalić daty wyjazdu, ale i tutaj należą one zapewne do dwóch ostatnich kategorii.

Można więc powiedzieć, że dynamika emigracji rosła w miarę jak rzeczywistość stawała się coraz bardziej szara, a ucisk reżimu słabł. Zwracają przy tym uwagę dwie fale, antysemitka z 1968 r. i wojenna 1982-1984, przy czym po tej ostatniej nastąpiła już istna plaga wyjazdów, kiedy to co roku opuszczało kraj kilkunastu młodych i dobrze wykształconych matematyków.

Warto wreszcie zwrócić uwagę na kierunki wyjazdów. Oczywiście dominują Stany Zjednoczone, ale nie tak bezwzględnie, jak się powszechnie uważa, bo przyciągnęły mniej niż połowę wyjeżdżających (około 45%) i to nie zawsze od razu. Po Stanach następuje grupa krajów bardziej atrakcyjnych (Kanada 23, Francja 21, Niemcy 18, Australia 16, Dania i Szwecja łącznie 13), kilka trochę mniej atrakcyjnych (Izrael 10, Holandia 5, Wielka Brytania 5) i spora liczba krajów, do których wyjazdy były jednostkowe (Austria, Belgia, Brazylia, Grecja, Meksyk, Nowa Zelandia, Nigeria, Włochy, Liban, Zjednoczone Emiraty Arabskie i inne). Mimo pewnej dozy niepewności (w 21 przypadkach brak informacji o kraju docelowym) statystyka ta podważa głoszone czasem przekonanie, że wyjeżdżało się niemal wyłącznie do Stanów głównie z powodu lepszych perspektyw kariery naukowej, pokazując zaś stosunkowo dużą atrakcyjność krajów europejskich zdaje się jednocześnie wskazywać na silne związki kulturowe z krajem. Obnaża też fałszywość państwowego antysemityzmu, bo po Marcu 1968 wypchnięto za granicę 32 „syjonistów”, natomiast w całym okresie PRL do Izraela wyjechało zaledwie 10 osób.

Masowa emigracja po roku 1968 sparaliżowała rozwój badań w zakresie niektórych kierunków i znacznie osłabiła inne. Emigracja stanu wojennego i późniejsza również obejmowała wiele wartościowych jednostek. Obie spowodowały lukę pokoleniową i zanik niektórych kierunków badań w Polsce. Trudno przy tym oprzeć się wrażeniu, że niejednokrotnie warunki emigracyjne nie sprzyjały rozwojowi talentów osób wyjeżdżających, wskutek czego matematyka światowa nie zyskała tyle, ile by mogła przy ich nieskrępowanym rozwoju w kraju.

Wykaz skrótów:

- WM I *Wiadomości Matematyczne*, seria I (lata 1897–1939)
- PSB *Polski Słownik Biograficzny*
- WEP *Wielka Encyklopedia Powszechna PWN (1962–1970)*
- NEP *Nowa Encyklopedia Powszechna*
- WE *Wielka Encyklopedia PWN (2001–)*
- SBMP X *Materiały do Słownika Biograficznego Matematyków Polskich*, Preprinty IM PAN, Seria C, Zeszyt X (w latach 1984–1994 wyszło 7 zeszytów tej serii).
- SBMP S. Domoradzki, Z. Pawlikowska-Brożek, D. Węglowska (red.), *Słownik biograficzny matematyków polskich*, Tarnobrzeg 2003. (ISBN 83-917293-3-8)